કન્યા વાચનમાળા

પુસ્તક બીજાના અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજુતી;
પાઠના સવાલ.)

રચનાર—મેસર્સ. સી. ઓ. શાહ. એન્ડ કો.
રચનારનું ઠેકાણું-શાહપોર-સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.
પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું-શાહપોર-સુરત.
આવૃત્તિ ૪ થી.

છાપનાર-નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.
છાપવાનું ઠેકાણું-શંકર પ્રી. પ્રેસ ચકલાના પુલપર-સુરત.
કિંમત ૦-૫-૦.

કન્યા વાંચનમાળા.

પુસ્તક બીજું-ભાગ-૧ લાના અર્થ.

પાઠ ૧.

ગ્રેટબ્રિટન=યૂરોપખંડમાં ઇંગ્લાંડ, સ્કોટલાંડ અને આયર્લાંડ મળીને જે દેશ થાય છે તે

જીવન ચરિત્ર=જિંદગીનો હેવાલ

અજાયબી=નવાઇ; તાજુબી

અનુકરણ=નકલ

ગુજરી જવું=સ્વર્ગવાસી થવું

માતુશ્રી=માજી

પુત્રના લક્ષણ પારણામાંથી જણાય=છોકરાં કેવાં ગુણોવાળાં થશે તે નાનપણથીજ જણાઇ આવે

મધુર સ્વરે=મીઠા વચનથી

નિયામત=નિયમ પ્રમાણે

વિશાળ=વિસ્તીર્ણ

ઉપરાંત=વધારામાં

ચપળતા=ચાલાકી

ચિત્રકળા=ચીતરવાનો હુન્નર

પ્રવિણતા=હોશિયારી; માહિતગારી

નૃત્ય=નાચ; નાચવું તે

કુશળતા=ખબરદારી

પ્રાપ્ત કરી=મેળવી

સુલક્ષણી=સારા ગુણવાળી

કસર=ખામી; કચાશ

સ્વરૂપવાન=ખુબસુરત; દેખાવડી

મળતાવડી=મળતા સ્વભાવની

ઠરતી=સંતોષ પામતી

મંદહાસ્ય=થોડું પણ મધુર હસવું

રીઝા થવું=મોહ પામવો

ભેદ=તફાવત; ફેર

આદરસત્કાર=માનપાન

મમતા=માયા

વીલે મોઢે=ફીકે મોઢે; નારાજ થઇને;

વાકેફ=માહીતગાર; જાણ

મન માન્યું=[illegible] કરવો; મનની ઇચ્છા પ્રમાણે ન વર્તન તે

ઉદારતા=સખાવત

નસંતાન=છોકરાં વગર

હકદાર=વારસ

રાજ્યપદ=રાજગાદી

ગંભીરતા=[illegible]

નીડરપણું=ડર વગરનું હોવું તે, બેધડકપણું

રંગરાગ=લીલા

ઉત્સાહ=ઉમંગ; હોંસ

આશ્ચર્ય=નવાઇ; તાજુબી

પાર્લામેંટ=રાજસભા

ભાષણ=વ્યાખ્યાન; પોતાના વિચારો ઘણા માણસ વચ્ચે કહી બતાવવા
પ્રસંગ=વખત
પૂર્ણ=પુરો; પાકો
સહાય=મદદ
બંધન=બંધારણ; રિવાજ
અગત્યના=જરૂરના
સમાન=સરખા

પાઠ ૨.

સ્થિતિ=હાલત
પુત્રીધર્મ=પુત્રી તરીકેની ફરજ
કચાશ=ખામી
કરજ=દેવું; દેણુ
અદા કરવું=આપવું
ગેરવર્તણુક=ખરાબ ચાલ
જળહળીઆં=આંખમાં પાણી ભરાઇ આવવા તે
નામદાર=પ્રખ્યાત
મંજુરી=બહાલી
દસ્તાવેજ=લેખ; લખાણ
અહિત=અકલ્યાણ; ગેરલાભ
સંપૂર્ણ=પુરેપુરી
ઢંઢેરો=સરકારી જાહેરનામું
બેધડકપણે=નીડરતાથી
અભયવચન=નિશ્ચે પાળવાની કબુલાત
દૃઢતા=અડગપણું
પ્રત્યે=તરફનો
પ્રિન્સ=રાજા
પ્રતિજ્ઞા=વચન
વર્તન=ચાલ
હેવાતન=ધણીની હયાતી લગીની સ્ત્રીની પરણેલી હાલત; સૌભાગ્ય
સાલસાઇ=ભલાપણું; ભલાઇ
સાવચેતી=સંભાળ
આબાદાની=સારીસ્થિતિ
શોધખોળ=તપાસ
આયુષ્ય=જિંદગી; આવરદા
પરલોકવાસી=સ્વર્ગવાસી

પાઠ ૩.

કર્તવ્ય=આપણે જે કરવાને બંધાયલા છીએ તે; ધર્મ ફરજ
પાત્ર=લાયક; યોગ્ય
પાળીપોષીને=ખવડાવી પીવડાવીને
ભણાવી ગણાવી=ભણાવીને અને અનુભવી કરીને
નિરંતર=હંમેશાં
વૃદ્ધ=ઘરડાં
અથાગ=જેનો છેડો નહિ તે; પાર વગરનો
સમર્થ=જોરાવર; બળવાન

પાઠ ૫.

પટાવટો=રાજ્યના મુખ્ય સરદારો
લગામ=સત્તા
નિષ્કંટક=કાંટા વગરનું; હરકત વગરનું
દાવા=હક
નિશ્ચિંતપણે=નિરાંતે
ધાવ=ધવડાવવાને રાખેલી સ્ત્રી
હજામ=વાળંદ
રણવાસ=જ્યાં રાણી-

ઓ રહેતી હોય તે જગા

હાહાકાર=શોકનો ગભરાટ

શોક સાગર=દીલગીરી રૂપી દરીઓ; અતિશય દીલગીરી

કોસ=ગાઉ

દહેશત=ધાસ્તી; બીક

સુબાગીરી=પરગણાનું હાકેમપણું

ધન્યવાદ=શાબાશી

બસ=પુરતો

સપુરત=સોંપણુ

રક્ષણાર્થે=બચાવને માટે

પન્નુ=પાનું; એક જાતનું રત્ન

હદવાળી=આખર ફરી

જોટો=જોડ

પાઠ ૬

વિનય=નમ્રપણું; નરમાશ

વિનય વેરીને વશ કરે=નરમાશથી દુશ્મન પણ તાબે થાય, મતલબ કે નરમાશ આગળ દુશ્મનનું પણ કંઇ ચાલતું

નથી. જેમકે રેશમ નરમ છે તેથી તે તરવારના ઝટકાથી પણ કપાતું નથી.

સંપાદન કરવું=મેળવવું

દુશ્મનાવટ=વેર; દુશ્મનાઇ; શત્રુવટ

આવડત=આવડ

હુંપદ હુંપણું; ગર્વ

તપી જાય=ગુસ્સે થાય

અણુગમો=કંટાળો; ત્રાસ

વજન=ભારવક્કર

દ્વેષભાવ=અદેખાઇ

દીનપણું=ગરીબાઇ

સંત=સાધુ

જાતરખું=પોતાના શરીરનું જતન કરનાર

છીંડું=દોષ; વાંક

ખામોશ=સહનશીલતા

બાકરી=ટક્કર; સામા થવું તે

બાકરી બાંધવી=ટક્કર લેવી; સામા થવું

અંગ=માંસ

બોલી=વેણ; શબ્દ

કરણી=કૃત્ય

સભ્યતા=અદબ

તુચ્છકારવું=હલકું ગણવું

આવકાર=તમે આવો એવી રીતનો માનસૂચક શબ્દ; સન્માન

તોછડાઇ=હલકાઇ

ભારવક્કર=ભારબોજ; વજન

ચાવળું=કામ વગરનું ઘણું બોલનાર

ઉછાંછળાપણું=ઉદ્ધતાઇ

ભંગ=નાશ

ગંભીરપણું=ઠરેલપણું

ગંભીર=ઠરેલ

ઉપમા આપવી=સરખાવવું; આબરૂ વધારવી

માઝા=હદ; મર્યાદા

ડાવકું=ડાહ્યું

ચીઢ=સહજ; બળતરા

તામસ=ક્રોધ

ટાપસી=સાહેદી

અદબ=મલાયમો

સવાલ—વિનયનાં કેટલાં અંગ છે અને તે કયા કયા ?

પાઠ ૮ મો.

ધર્મરાજા=યુધિષ્ઠિર; પાંડુના વડા પુત્ર.

દ્રોણાચાર્યની ઉત્પત્તિ વાત=ભરદ્વાજ ગંગાદ્વારે અનુષ્ઠાન કરતા હતા ત્યાં ઇંદ્રની એક દેવાંગના પર્વણીએ સ્નાન કરવા આવેલ તેને જોઇ ઋષિ વિહ્વલ થયા ને વીર્ય ખલિત થયું તે તેણે દ્રોણ આમા મૂકયું ને એમાંથી દ્રોણ ઉત્પન્ન થયા એમના છોકરાનું નામ અશ્વત્થામા. એ ચીરંજીવી છે.

વહેંચણ=ભાગ

ચુસ્ત=આગ્રહથી મંડયા રહેનાર; વળગી રહેનાર.

વિનાશકારી=નાશ કરનાર

પક્ષ=તરફદારી

ઘાણ વળી ગયો=મરણ પામ્યા.

શ્રી કૃષ્ણ=એ વિષ્ણુનો આઠમો અવતાર હતા

ધનુર્વિદ્યા=કામઠું વાપરવાની વિદ્યા

પાવરધે=ખબરદાર; હોશિયાર

રણસંગ્રામ=મોટી લડાઇ

શસ્ત્ર=હથિયાર

અશ્વત્થામા=દ્રોણાચાર્ય ને કૃપાચાના પુત્ર એ ચીરંજીવી છે.

અશ્વત્થામા=એ નામનો કૌરવ લશ્કરમાં એક હાથી જેને ભીમે કૃષ્ણના કહ્યાથી મારી નાખ્યો હતો તે

દેહત્યાગ=શરીરને છોડી દેવું એટલે મરી જવું તે

યુક્તિબંધ=જુકતું; બંધ બેસતું

છળ=દગો; કપટ

દ્વિઅર્થી=બે અર્થવાળું

વેણ=બોલ; શબ્દ

હઠ=આગ્રહ

રણક્ષેત્ર=લડવાની જગ

સૈયા=સેજ; પથારી

નરો વા કુંજરો વા=પુરૂષ હોય અથવા હાથી હોય

સિદ્ધ થયું=પાર પડયું

પસ્તાવો=દીલગીરી

પાઠ ૯ મો.

ચહેરો=શિકલ

દીલગીર=નાખુશ

છુટે મોઢે=ઘણુંજ

શાંત=ધીરજવાન

ડુમો=છાતીનો ધબકારો

બજાણીઆ=વગાડીને

એલ કરનાર જેવા કે માતા કાઢનાર વગેરે
આજ્ઞા=હુકમ
વિરૂદ્ધ=ઉલટું
અલબત=ખરેજ; ખચીત; બેશક
શંકા=સંદેહ; વહેમ
કાનો=કારણ
ઇરાદો=મનસુબો
ડાળ=ચાળા; ઢોંગ
ઉતારી લીધો=નકલ કીધી
હેતુ=મતલબ
જામફળ=જમરૂખ
પ્રશ્ન=સવાલ

પાઠ ૧૧ મો.

અડકટ=આંટી
બલા=પીડા
ચઢિઆતું=સરસ
કિંમત=મુલ
ચોકસી=તપાસ
દામ=પૈસા
પસંદગી=પાસ
છુટી પડયા=નકામા થયા
આશીશ=સારી દુવા; આશીર્વાદ
વૈતરૂં=સખત મહેનત

અનાથ=માબાપ કે ધણી વગરનાં, ગરીબ
આંતરડી ઠરે=સંતોષ પામે.
ઓહો=આશ્ચર્ય સુચક શબ્દ.
ઘટિત=યોગ્ય; લાયક.

પાઠ ૧૨ મો.

ફુલણજી=વખાણથી ફુલાઇ ખર્ચ કરનાર.
ઊંઘજ ઊડતી નથી=સુસ્તાઇ જતી નથી.
જંપ=નિરાંત
વાંકડો=પહેરામણી
દેશાઇગીરી=દેશાઇની પદવી; ગરાસ; તોડો
વજીફો=ઇનામમાં મળેલી જમીન વગેરે;સરકારથી મળતી બાગાયત જમીન
વ્યાજ=રૂપીઆનું ભાડું
પતી શકે=અદા થઇ શકે
ઉજળું એટલું દુધ દેખો છો=તમે પેદાશ જુઓ છો પણ ખરચ કેટલો છે તેનો વિચાર કરતા નથી.

પાલવનાર=પરવડનાર; ભોજનાર
કરકસર=યોગ્ય ખરચ
નિભાવવું=ચલાવવું
ખરાબખસ્ત=પાયમાલ
હઠ=જીદ; આપમત
ધામધુમ=ઠાઠમાઠ
રૂડું જીવવું=સુખમાં જિંદગી ગાળવી
કોડ=હોંસ
હદથી જાદે=ગજા ઉપરાંત
કકળાટ=કળકળવું તે
ગરાસ=સરકારમાંથી જે જીવાઇને માટે મળતું હોય તે; ગામ રક્ષણ માટે આપેલી જગા કે પગાર
દરદાગીના=ઘરેણાંગાંઠા
ફાવે=મરજીમાં આવે
ડગ=ડગલું
દેવું=કરજ; દેણુ
ભલે ભલે=વાહ વાહ
ભ્રમ=ભ્રાંતિ
ફટફટ=ધિક્કાર ધિક્કાર

સમજુતી—કુલણજી થઇને મરજીમાં આવે તેમ ખરચ કરીને ખુશ થાય છે; પણ મોટું ડગલુ ભરતાં જે બીએ નહિ મતલબ કે ગજા ઉપરાંત ખરચ કરતાં જે વિચાર કરે નહિ તે દેવાદાર થાય છે, લોકો વાહવાહ બોલે છે તે ભ્રાંતિથી તે ભોળવાય છે. પણ જ્યારે પાછળથી ધિક્કાર ધિક્કાર થાય છે, ત્યારે કહો કે આબરૂમાં શું મેળવે છે? મતલબ કે ઉલટી આબરૂ ગુમાવે છે.

પાઠ ૧૩ મો.

વિષ્ટિ=સલાહનું કહેણ; સમાધાનીનું કહેણ

સમાલોચના=સલાહ

હસ્તિનાપુર=દિલ્હીની ઉત્તરે ૫૦ મેલપર પાંડવ કૌરવની રાજધાનીનું શહેર હતું.

સત્કાર=માન

સજ્જ=તૈયાર

દુર્યોધન=ધૃતરાષ્ટ્રનો સૌથી વડો પુત્ર

ધૃતરાષ્ટ્ર=વિચિત્રવિર્યની વિધવા અંબીકાને વ્યાસથી થયેલો પુત્ર

વિદુર=વિચિત્રવિર્યના ઘરની દાસીને વ્યાસથી થયેલો પુત્ર, ધૃતરાષ્ટ્રના નાના ભાઇ

કુંતી=શુરસેન જાદવની પુત્રી ને વસુદેવની બેન

મદ્ય=દારૂ

રૂચિ=ભાવ; ઇચ્છા

મૈત્રી=દોસ્તી, ભાઇબંધી

આગ્રહ=તાણાવાણા

મતલબ=સ્વાર્થ

ભીષ્મ=શાંતનુના ગંગાથી ઉત્પન્ન થએલા પુત્ર.

દ્રોણ=અશ્વત્થામાના બાપ, પાંડવ કૌરવના ગુરૂ.

વિનંતી=અરજ

નારદ=અજસુત; બ્રહ્માના પુત્ર.

ઋષિ=મુનિ

ઐક્ય=એકપણું; સંપ

સંહાર=નાશ

ભરત કુળ=ભરત રાજાનો વંશ

વિખ્યાતિ=પ્રખ્યાતિ

ભરત=ચંદ્રવંશી દુષ્યંત રાજાનો શકુંતલાથી થએલો પુત્ર

દુરાચાર=ખરાબ ચાલ

પ્રલય=નાશ

સમાધાન=નિવેડો

શત્રુવટ=દુશ્મનાઇ

બળીઆ=જોરાવર

કૌરવ=ધૃતરાષ્ટ્રના છોકરાઓ

નિમિત્ત=ઉત્સવ; આનંદનો દિવસ

સંદેશો=કહેણ; સમાચાર

ગુપ્ત=છુપા
વ્રત=નિયમ.
ઉણું=ખામી; કચાશ
નિરાંતે=નિશ્ચિંતપણે
યથાર્થ=જેવું જોઇએ તેવું; ઘટીત
સ્વતંત્ર=આપ અખત્યાર
હઠીલી=મમતી; જીદી.
ગાંધારી=ગાંધાર દેશના સૌબળા નામના રાજાની પુત્રી; શકુનિની બેન; ધૃતરાષ્ટ્રની સ્ત્રી.

પાઠ ૧૫ મો.

મુલતવી=મોકુફ; રાખી મુકેલું
મુલતવી રાખવું=થોભાવી રાખવું
ત્રાસ=કંટાળો
બાંતરી=કંસારી; સફેદ ઝીણાં જીવડાં.
અખાત્રીજ=વૈશાખ સુદ ત્રીજ
સંચાળવું=છાપરું ચણાવવું
વાતડ=વાળીના જેવી બારીક હાટ
વાવડ=મરજ; રોગ; વ્યાધિ
બળીઆ=શીતળા
ભોગ=બળિદાન; નૈવેદ
લવારી=બકારી
રામરમી ગયા=મરણ પામી

પાઠ ૧૬ મો.

કાજી=કુરાન પ્રમાણે ન્યાય કરનાર
સહી સિક્કા=નામવાળી છાપ
થાપણ=પુંજી
અકબંધ=તોડયા વગર; જેવા હતી તેવી
તખ્ત=પાદશાહને બેસવાની જગા
બેફીકર=નચિંત
તૂણનાર=વણાટની પેઠે સાંધનાર
બેશ=સરસ
રફુ કરવું=તૂણવું.
ખુદાવંદ=પ્રભુ; માલિક
પાક=ચોકખી; શુદ્ધ

પાઠ ૧૭ મો.

સાવિત્રી=એ મુદ્ર દેશના અશ્વપાત રાજાની પુત્રી; સત્યવાનની સ્ત્રી.
મદ્ર=એ નામનો દેશ; હાલનું ભુતાન ભુતાન.
તપોવન=તપ કરવાનું જંગલ
મુનિ=મનને મારનાર ઋષિ
શાસ્ત્ર ચર્ચા=ધર્મ સંબંધી વિવાદ
કિશોર વય=બાર પંદર વરસની ઉમર
અવંતી નગરી=ઉજ્જન નગરી
પદભ્રષ્ટ=ગાદીએથી ઉઠાડેલો
નિશ્ચય=ઠરાવ
અર્પણ કર્યું=આપી દીધું
મિથ્યા=ફોક
સ્વયંવર=ઇચ્છા વરને માટે જે સભા ભરવી તે
અનિત્ય=નાશવંત
નિત્ય=હંમેશ ટકે એવું
ભવન=ઘર
ભાખેલા=કહેલા
ભવિષ્ય=આવતા વખતની વાત
મિષે=નિમિત્તે; બહાને

પ [illegible] -વિશાળ પા- [illegible]	પત્ની સ્ત્રી. ધણીઆણી	તાલીમ=કેળવણી; શિક્ષણ
[illegible]=[illegible] વતવાળી	ડેન્માર્ક=યુરોપ ખંડમાં દેશ છે.	અનુભવ=માહિતી
[illegible]	ખુબસુરતી=રૂપ	રૂએ=તરીકે
[illegible]	કંગાળ=પૈસે ટકે ગરીબ	સંતાન-છોકરાં
[illegible] મા.	મરદાની=ચાકરી	શહેનશાહ-મહારાજાધિરાજ
[illegible]	સરકાર-ખરદાસ	
[illegible]	કમનસીબે-મંદા ભાગ્યે	અમીર-જેને સરકાર તરફથી ખિતાબ જાગીર વગેરે મળેલું હોય તે
[illegible]	નિર્માણ-[illegible]	
[illegible]	માનજતા-સભાળી	
[illegible]	કાળ થયો=મરી ગયા	ઉમરાવ=શ્રીમંત
[illegible] વંશ		હયાત=જીવતા
[illegible], અસલનું	યુવરાજ-શાહનો વારસ, પાટવી કુંવર	ડયુક=ઉમરાવ
[illegible]		મીસર=એ આફ્રિકા ખંડમાં દેશ છે
[illegible]	ઇલ્કાબ=ખિતાબ	
[illegible] મોટા	નૌકાસૈન્ય=વહાણનું લશ્કર	પર્યંત=સુધી

સવાલ—અંગ્રેજ રાજકુટુંબ કઇ ઓલાદનું છે? રાણી એલે-[illegible] અલેક્ઝાન્ડ્રા શાને માટે પ્રખ્યાત છે? રાણીએ માતા [illegible] તરીકે શું ફરજ બજાવી? એડવર્ડના બીજા કુંવરનું નામ [illegible] શાનો ઇલકાબ મળેલો છે? મહારાજા એડવર્ડ પછી હિંદના [illegible] કોણ થયા? મહારાજા જ્યોર્જે શી બાબતનો અનુભવ મેળવ્યો [illegible]નું લગ્ન ક્યારે કોની સાથે થયું? યુવરાજના વડા કુંવરનું નામ [illegible] શાહને હાલ કેટલી બેનો છે? તેઓનું લગ્ન કોની સાથે [illegible] છે? શહેનશાહને બાઇ કેટલા હતા? હાલ કેટલા છે? જે બાઇ [illegible] તેનું નામ શું? તેની ટુંકી હકીકત કહો.

સાર—આપણી પાસે ઘણી દોલત તથા જાગીરો હોય તોપણ [illegible] આળસમાં વખત ગુમાવવો નહિ.

પાઠ ૨૦ મો.

વની=વિનાની; વર વગરતી હજો પણ ઘર વની ન હશો=મતલબ કે વર વગરની હોજો પણ ઘર વગરની ન હજો.
ધામ=ઠેકાણું, ઠામ; જગા
સ્વાર્થ=પોતાની મતલબ
વિદાયગીરી=જતાં રહેવું તે.
આપ મતલબી=સ્વાર્થી
ઠેસ=ઠોકર
રાવ=ફરિયાદ
રોદણાં=કોઈને રાવ અથવા રોવા જેવા દુઃખ કહેવાં તે
રોકકળ=રડવું કકળવું તે
ખોળ=ખોળો

પાઠ ૨૨ મો.

ગીરનાર=એ કાઠિઆવાડમાં પર્વત છે.
સંઘ=જાત્રાળુઓનું ટોળું
ઉલટી=વામીટ; ઓકારી
બેશુદ્ધ=ભાન વગરના
જે જે=જય જય
દેરડી=દેવડી
શેરડો=પગથી; ખેતરમાં બે પાસના છોડવાની હારની વચમાંનો રસ્તો
યાળ=કેશવાળી; ગરદન પરના વાળ
વિકરાળ=બિહામણું
ડાળી=કાવડના એક ભાગ જેવું એટલે માંચી સરખું હોય તે; ઝુલતી માચી
અવલોકન=ધારીને ધારીને જોવું તે
ગૌમુખી=ગાયના મો જેવું હોય ને તેમાંથી પાણી વહે તે

પાઠ ૨૩ મો.

સ્થાનક=દહેરાં
દત્તાત્રય=ગીરનારના પર્વતમાં જ્યાં દત્તાત્રયના પગલાં છે તે જગો. દત્તાત્રય એ અત્રિ ઋષિ પ્રજાપતિના ત્રણ પુત્રમાંના એક, વિષ્ણુના ૨૪ મા અવતારમાં એક છે.
અશોક=એ બિંદુસારનો પુત્ર અથવા ચંદ્રગુપ્તનો પૌત્ર
દિંગ=તાજુબ
ફેફરૂં=મોઢે ફીણ આવે એવો રોગ
ભવ=અવતાર
ટૂંક=શિખર
પરા=આઘેનાં; દૂરનાં

પાઠ ૨૪ મો.

પાક દાનત=ખરી નિષ્ઠા
દષ્ટાંત=દાખલો
ઉશ્કેરણી=શીખવણી
ત્રાસ=ડર; બીક
કવાયતી=કસરતી
નિર્દય=ઘાતકી

હૃદય પીગળે=દયા આવે
નિરાધાર=આધાર વગરની.
નિરપરાધી=બીન ગુનેહગાર.
ક્રૂરતા=નિર્દયપણું
ચુપકીથી=છાનામાના
ભસ્મ=રાખ; ખાખ
સંભવ=આશા
માણુત=ભોગવત
સ્તુતિ પાત્ર=વખાણવા લાયક
સર કર્યું=જીત્યું; તાબે કર્યું.
હયાત=જીવતી
વખાણ=તારીફ
નીમકહલાલી=ખાધેલાનો બદલો વાળવો તે
સુકૃત=સારાં કામ

પાઠ ૨૬ મો.

છુટ્ટી=રજા
ખબર અંતર=સમાચાર
ફજેત=ગેરઆબરૂ
કાળજું કપાઇ જાય=દુ:ખ લાગે
હુંકારો=કડવું વચન; સહેજ ઠપકો
ટીકટીક=લવારો
ચોભીલી=ઠાવકી; ડાહી
ખુરામાં=ખોઢામાં; ભુંડામાં
બેલાશક=બેધડક; ખસુસ; આંચકો ખાધા વગર
સ્વતંત્રતા=આપ અખત્યારી.

પાઠ ૨૭ મો.

નઠોર=જેને શિખામણ ને લાગે તે, લાજને લાગણી વગરના
અભાગણી=ભાગ્યહીન; કમનસીબ
અળવીતરાં=અટકચાળાં; અવળચંડા
ગડદાપાટુ=ઢીકા અને લાતો
અધમોઇ=મરણતોલ
ઝૂડયો=ઝપેટયો
લપડાક=થપડાક; તમાચો
પરિણામ=ફળ
બોરાટવું=ગાળો દેવી
પી જાય છે=પત કરતા નથી; ગણકારતા નથી
આયનો=આરસો; તકતો
દાબ=અંકુશ; કરબ
સ્વછંદે=પોતાની મરજી પ્રમાણે ગમે તેમ
અનુસરે=જોયા પ્રમાણે ચાલે; નકલ કરે
અલગ=દૂર; આઘા
તક=વખત
જીજ્ઞાસા=જાણવાની ઇચ્છા; પડપૂછ
આતુરતા=અધીરાપણું; ઈંતેજારી

પાઠ ૨૮ મો.

ખુઆરી=નાશ
દહેશત=ધાસ્તી; બીક; ભય.
સાંસા=તંગી
છત્રાએલું=ઢંકાએલું
આગ્રહી=મંડયા રહેનાર
સરહદ=હદ
વખો=દુ:ખ
અણીની વખતે=આખર ઘડીએ
કામદાર=દિવાન, વજીર

૧૦૦૩૩

આબ=દમ; લાભ
સલામત=નિર્ભય
ગળગળો=રડવા જેવો
અન્નદાતા=પોષણ કરનાર; ખાવાનું આપનાર
તાકાત=બળ; જોર
રાજભક્તિ=વફાદારી
સ્વદેશ પ્રીતિ=પોતાના દેશપર હેત

પાઠ ૩૦ મો.

અજ્ઞાન=સમજણ વગરના.
અજ્ઞાનતા=અજાણપણું
કોળીઆ=બાચકા; ગ્રાસ
દૃષ્ટિ=નજર
અવાચક=બોલી ન શ
કે એવી; બેભાન
ચકલું=ચકલે મૂકેલો ઉતાર
છળી=બીધી
ભુત=પ્રેત યોની
શોક=વરની બીજી બાયડી
ભાડુત=ભાડે રહેનાર
પડછાયા=ઓળો

વૈદ વૈદનું અને જોશી જોશીનું કહે=વૈદ પોતાને કમાણી થાય એવું કહે મતલબ કે વૈદ ફલાણો રોગ છે એમ કહે અને જોશી કહે ફલાણો ગ્રહ નડે છે.

પરખી=પારખી; ઓળખી
ગ્રહપીડા=ગ્રહના નડવાથી પડતું દુઃખ
પનોતિ=શનિની દશા
બાધા=માનતા
ખત્તા=ઠોકર
કરડી=સખત, આકારી
આબરી=બાંડું
સજ્જડ=મજબુત
ઉપચાર=સેવા; ઇલાજ
પ્રયોગ=અખતરો; અજમાયશ

પાઠ ૩૧ મો.

મુઢ=ચોટ
કામણ=વશીકરણ; વશીકરવાના ઇલાજ
મછા ભૂ. અને શંકા ડાકણ=મનની ઇચ્છા એજ ભુત અને વહેમ એજ ડાકણ. ખરું જોતાં ભુત અને ડાકણ છેજ નહિ
ડાકણ=ભુત જેવી સ્ત્રી
દીવાના=ગાંડા
વાયુ=અંગ્રેજીમા હિસ્તિરિઆ કહે છે તે રોગ
ચાળા=ચિહ્ન
ડાકલું=રાવળીઆ વાધરી વગેરે માતા આગળ વાજીંત્ર વગાડે છે તે
ભાવસાર=લુગડાં છાપનાર જાત; છીપા
મેમાન=પરોણો
વંત્રી=ભુતયોની પામેલી વિધવા
સડો=જીવાત
કરેડું=તરતની વિઆએલી ગાય ભેંસનું

દુઃખ

સ્પર્શ=અડવું તે

બંધિઆર=જેમાં હવા આવ જા ન થતી હોય તેવી.

પાઠ ૩૩ મો.

વિદુષી=બહુ વિદ્યા ભણેલી સ્ત્રી

નૃત્ય કળા=નાચવાની કળા

પાક શાસ્ત્ર=રસોઇની વિદ્યા; કડછી કળા

ચાર વેદ=ઋગ્વેદ; યજુર્વેદ; સામવેદ; અથર્વ વેદ.

છ શાસ્ત્ર=ન્યાય, વૈશેષિક- પૂર્વમિમાંસા; વેદાંત; સાંખ્ય; પાતાંજલ

પુરાણ=પ્રાચીન ધાર્મિક કથા ગ્રંથ.

સંમતિ=અનુમત

સમર્થ=જોરાવર

નિર્ણય=નિકાલ; ફેંસલો

મધ્યસ્થ=નિષ્પક્ષપાતપણે સ્વતંત્ર અભિપ્રાય આપનાર; પંચ; ત્રાહિત.

પક્ષપાત=તરફદારી; તરફેણ

વિરુદ્ધ=ઉલટો

ફેંસલો=ચુકાદો; ન્યાય

મર્મ=છુપો ભેદ,

યશસ્વી=જશ પામેલો; કિર્તિવંત

અબળા=સ્ત્રી

યાજ્ઞવલ્કય=એ નામના મોટા બ્રહ્મજ્ઞાન ઋષિ

ગાર્ગી=ગર્ગાચાર્ય ઋષિની પુત્રી

ઉત્કંઠા=હોંસ; આતુરતા

ટક્કર લેવી=તકરારમાં સપડાવું

પાઠ ૩૪ મો.

લોઓ=હાજર જવાબી રાજાનો મશ્કરો

હાજર જવાબી=તરત ઉત્તર આપે એવો

બડા=મોટા

ખુદાવિંદ=મોટા સાહેબ; શેઠ,

નિશ્ચય=ઠરાવ

વિસારે પડયા=ભુલી ગયા.

મસ્ત=જોરાવર; તોફાની

મદ=મસ્તીનું જોર

નહોર=નખના ઉછરડા

બંદગી=પ્રાર્થના

નિશ્ચિંતપણે=ફીકર વગર

સરપાવ=ઇનામ; બક્ષીસ

પાઠ ૩૬ મો.

પત્ર વહેવાર=કાગળ લખવાની રીતભાત

સ્થાપન=મંડાણ; શરૂઆત

ટપાલ=ડાક; પોષ્ટ

સવડ=સોઇ; ગોઠવણ; સગવડ

ઓફીસ=કચેરીઓ

પરબીડીઆ=ટકીટવાળા કવર

પત્તાં=કાર્ડો

ખેપીઓ=કાસદ

મહોરું=છાપ

મારફતે=હસ્તક

માન વાચક=માન

આપનાર

તીર્થરૂપ=પવિત્ર; તીથના જેવા પવિત્ર (બાપ અથવા વડીલના નામ સાથે વપરાય છે)

ચીરંજીવી=લાંબી મુદ્દત જીવનાર (છોકરાના નામની પહેલા વડીલ આ શબ્દ વાપરે છે)

રાજમાન=રાજાથી પ્રતિષ્ઠા પામેલું

રાજેશ્રી=રાજાની લક્ષ્મીથી શોભતો

સૌભાગ્યવતી=સારા ભાગ્યવાળી; (જે પરણેલી સ્ત્રીનો ધણી જીવતો હોય તેના નામની પહેલાં વપરાય છે)

ગંગાસ્વરૂપ=ગંગાના જેવી પવિત્ર (વિધવા સ્ત્રીના નામની પહેલાં વપરાય છે)

ઘટે=યોગ્ય લાગે

શીરનામું=નામ ઠામ

પતો=ઠેકાણું

સૂચના=ચેતવણી; નોટીશ

નમુનો=ખરડો

ક્રમવાર=અનુક્રમે; એક પછી એક

કસ્બો=તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ (જે ગામમાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય તે કસ્બો કહેવાય)

રવાને કરી=મોકલી

સવાલ-કાગળ સહીસલામત પહોંચવા માટે કઇ ૭ સૂચનાઓ ધ્યાનમાં રાખવી.

પાઠ ૩૭

આદિનાથ=જૈન ધર્મના પહેલાં તીર્થંકર; ઋષભદેવજી

શેત્રુંજો=સિદ્ધાચલ

નાભિ=ઋષભદેવના પિતા

મરૂદેવી=નાભિની સ્ત્રી; ઋષભદેવની મા

ઋષભદેવજી=જૈન ધર્મના પહેલા તીર્થંકર

આદિ=પહેલાં

તીર્થંકર=જૈન મતના મોટા આચાર્ય; સંસારમાંથી તારનાર

ચરિત્ર=વૃતાંત; જીવન ચરિત્ર

હેમચંદ્ર=સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના વખતના એક પંડિત તે મુળ ધંધુકાના વાણીઆ હતા

ધર્મોપદેશક=ધર્મનો બોધ કરનાર

પરકુટુંબ=બીજાનો વંશ; પરઓલાદ

દશા=હાલત

વિનીત=નિયમમાં રહેનાર

વિનીતા=અયોધ્યા

પાયદળ=પગે ચાલનારૂં લશ્કર

ચતુરંગ=ચાર તરેહની

મંત્રીઓ=પ્રધાનો; વજીરો; કારભારીઓ

જીરવી=પચાવી

બમલ=કાખ

બાહુ=ગરમાવો; ઉષ્ણતા

વૃક્ષ=ઝાડ
શાખા=ડાળી
ભયભીત=ગાભરા
કુંભસ્થળ=ગંડસ્થળ; હાથીના માથા ઉપરનો ભાગ
પદ્ધતિ=નિયમ; ગોઠવણ
લિપિ=ભાષા
સંબંધ=જોડાણ;સગપણ
વસંત ઋતુ=ફાગણ અને ચૈત્ર મહીનો
વિલાસ=મોજમજા
હિત=ભલું; કલ્યાણ
ગ્રહણ કર=લે
યતિ=જતિ
સાધ્વી=સાધુ વૃત્તિવાળી સ્ત્રી
શ્રાવકા=શ્રાવકની બાયડી
અંગ=ભાગ
ધર્મ સંઘ=ધર્મ મંડળ
નિર્વાણ=શાંતિ; મોક્ષ

પાઠ ૩૮

ગૌતમ બુદ્ધ=બૌદ્ધ ધર્મનો સ્થાપનાર; (એ કપિલવસ્તુના રાજા શુદ્ધોધનનો પુત્ર થાય)
બુદ્ધ=જાગેલો; જ્ઞાન પામેલો
કપિલ વસ્તુ=એ નામનું કલકત્તાની પાસે નગર છે
અસાધારણ=ઘણીજ
દુનીઆદારી=સંસારી
સ્વાર્થી=મતલબી
ક્ષણભંગુર=જેનો પળવારમાં નાશ થઇ જાય એવું; નાશવંત
વૃત્તિ=ઇચ્છા; લાગણી વલણ
દેહકષ્ટ=તપ; શરીરને દમવું તે
વાદવિવાદ=તકરાર; ચર્ચા
સંતોષ=તૃપ્તિ
માર્ગે=ધર્મના ફાંટા
કંટાળી=કાયર થઇ
નિશ્ચય=પાકો ઠરાવ
વિષય=કામ; ભોગ
નિર્વાણ=મોક્ષ; શાંતિ
શાંતિ=મોક્ષ
સદાચાર=સારી ચાલ
નમસ્કાર=નમન; હાથ જોડ
ગાડર=ઘેટાં
ગાડરીઓ પ્રવાહ=ઘેટાંની માફક એકે કર્યું તેમ બીજાએ કરવું એવી જે રીત તે; દેખાદેખી
ધર્માચાર્યો=ધર્મનો ઉપદેશ કરનાર
ઇત્યાદિ=વગેરે વગેરે
પરસ્પર=એક બીજાની
ફરજ=કર્તવ્ય; ધર્મ
પંચશીળ=સદાચરણના પાંચ નિયમ
હિંસા=હત્યા; ઘાત
માદક=કેફી; જેમાં કેફ હોય તેવા ગૌતમબુદ્ધે કહેલાં પાંચ સદાચરણ ૧) અહિંસા ૨) અચોરી ૩) પરસ્ત્રી ત્યાગ. ૪) સત્ય બોલવું ૫) કેફી પદાર્થોથી દૂર રહેવું.

પાઠ ૩૯

ફિરોજશાહ=તઘલખ વંશનો ત્રીજો પાદશાહ (એ મહંમદ ગાંડાનો ભત્રીજો થાય)
વિજય=જીત, ફતેહ
સ્વદેશ ખાતર=પોતાના

દેશને માટે

રણે ચઢયા=લડાઈમાં ગયા

યશસ્વી=કીર્તિવાન

ઇતિહાસ=તવારીખ; આગળ થઈ ગએલા રાજાઓના ગુણ દોષ તથા તેમની રાજનીતિનું જેમાં વર્ણન કરેલું હોય તે પુસ્તક

બેશક=નક્કી

પ્રકાશવા=જાહેર કરવા; ફેલાવવા

તેજસ્વી=કીર્તિમંત

હેરાનગતિ=દુઃખ; કનડગત

ધર્મિષ્ઠ=ધર્મ પ્રમાણે ચાલનાર

કબર=ઘોર

તગાવી=ખેડુતને સરકારે ઉછીના નાણાં આપવા તે.

દસ્તાવેજ=સ્ટાંપપર લખેલો લેખ

કુરાન=મુસલમાની ધર્મ પુસ્તક, મહંમદ પેગંબરની આજ્ઞા અને વચનનોનું સંગ્રહનું પુસ્તક

ખુદા=પરમેશ્વર

નહેર=નદીમાંથી દૂર પાણી લઈ જવા માટે ખોદેલો રસ્તો

બંધ=રેલના પાણીને શહેરમાં આવતું અટકાવવા માટે જે બાંધકામ કરેલું તે

મદ્રેસા=નિશાળ

સરા=વટેમાર્ગુઓને ઉતરવાની ધર્મશાળા

જમના=એ નદી હિમાલયના જમ્નોત્રી શિખરમાંથી નીકળી આગ્રાને અયોધ્યાના સંયુક્ત પ્રાંતમાં વહી ગંગાને મળે છે એને કાંઠે થાનેશ્વર, દિલ્હી, મથુરા, આગ્રા, ઇટાવા, કાલ્પી અને અલ્હાબાદ શહેરો છે

સતલજ=એ હિમાલયમાં આવેલા કૈલાસ શિખરમાંથી નીકળી પંજાબમાં વહી સિંધુને મળે છે એને કાંઠે લુધીઆના, ફિરોજપુર, અને ભાવલપુર

ઈજનેર=બાંધકામનો અનુભવી

ફળદ્રુપ=રસાળ

શોખ=કોડ; ઇચ્છા

પડતર=ખેડાણ વગરની

બીનરોજગાર=નિરૂદ્યમ

મૂર્તિપૂજા=મૂર્તિને પૂજવાની ક્રિયા

કનડતો=હેરાન કરતો

પાઠ ૪૦ મો.

મીરાંબાઈ=મેડતાના જયમલ રાઠોડની પુત્રી

ચરિત્ર=બ્યાન; ખ્યાલ

સંવત=વિક્રમનો શક; વિક્રમનાં શકનું કોઈ પણ વર્ષ

વિષ્ણુ ભક્ત=વિષ્ણુની ભક્તિ કરનાર

સ્વાભાવિક=કુદરતી

મત=ધર્મનો માર્ગ

રહેણી કરણી=ચાલ

અલગત
શિવમાર્ગી=મહાદેવને માનનાર
વાદવિવાદ=તકરાર; ચર્ચા
ભક્તિભાવ=ભાવથી સેવા કરવાની આસ્થા
વલણુ=વૃત્તિ; લાગણી
કોયલ=કાળા રંગનું મધુર રાગનું પક્ષી
શ્રોતા=સાંભળનાર
રાજમાતા=કુંભારાણાની મા
વ્યર્થ=ફોકટ; નકામો
શ્રદ્ધા આસ્થા; ભરોસો
ખ્યાતિ=નામના
જુસ્સો=મનનો ઉભરો; લાગણી
સંન્યાસી=વેરાગી; ત્યાગી
સાધ્વી=સાધુ વૃત્તિવાળી
છુટકારો=નિકાલ
મુલ્યવાન=કિંમતી
વૃંદાવન=ગોકુળની પાસેનું વન (અહીંઆ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને લીલા કરી હતી)
ડાઘ=એબ; કલંક
તાર્યું=ઉગાર્યું
દરમિઆન=અરસામાં

પાઠ ૪૧

અમરકોટ=સિંધના થર પારકર જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર
મેમાન=પરોણો
કુશળતા=હોશિયારી; ચતુરાઇ
ગેરબંદોબસ્ત=અવ્યવસ્થા
વિસ્તાર=ફેલાવો [વસ્થ
પટરાણી=મુખ્ય રાણી
જયપુર=એ રજપુતસ્તાનમાં શહેર છે. (અહીંનાં ધઃનીબાંધણી વખણાય છે)
જહાંગીર=અકબરનો છોકરો; એનું બીજું નામ સલીમ; જગતને જીતનાર
જમાબંધી=જમીનનું મહેસુલ નક્કી કરવું તે
ફારસી=પરશિયન; ઇરાન દેશની ભાષા
ભાષાંતર=તરજુમો
સુભટો=સારા લડવૈયાઓ
સામંત=સેનાપતિ
તત્ત્વ=સાર
સરસાઇ=સ્પર્ધા
બેધડકપણે=બીક વગર; નિર્ભયતાથી
હકસાઇ=દાપું
જજીઆવેરો=માથાવેરો
સદાવ્રત=બ્રાહ્મણ અથવા માગનારને અન્ન આપવાનો જે ધર્મમાર્ગ તે; અન્નછત્ર
લોકપ્રિય=રૈયતને વ્હાલો
પ્રજાપાળક=રૈયતને પાળનાર
સ્વર્ગવાસી થયો=મરણ પામ્યો.

પાઠ ૪૨

નુરજહાં=મીરજા ગ્યાસની છોકરી; જહાંગીરની બેગમ; (જગતનું તેજ—રૂપ)

નુરજહાં નામ પડવાનું કારણ એ કે એ ઘણી ખુબસુરત હતી

ગર્ભવંતી=દહાડાવાળી; હમેલવાળી

દરજ્જે=હોદ્દે

જનાનખાનું=સ્ત્રીઓ રહેતી હોય તે જગા

પરવાનગી=રજા; છુટ

શાહજાદીઓ=રાજકુંવરીઓ

કુરાને શરીફ=મુસલમાની ધર્મનું મુખ્ય પુસ્તક

તરૂણ=જુવાન

ધામધુમ=ઠાઠમાઠ; ભપકો

શેર=વાઘ

ખિતાબ=ઇલકાબ

દંગોફિસાદ=હુલ્લડ; તોફાન

દાદ=ફરિયાદ

ફરમાન=હુકમ

ખાવીંદ=ધણી

બેકસુર=બીનગુનેગાર; નિરપરાધી

વ્યવસ્થા=ગોઠવણ; બંદોબસ્ત

જાહોજલાલી=શોભા

નટાવે=હરાવે

પાઠ ૪૩

સર ટોમસરો=જહાંગીરના વખતમાં ઇંગ્લાંડથી આવેલો વકીલ

મુલાકાત=મેલાપ

છુટથી=મરજી મુજબ

કોલકરાર=સરતપટા

એલચી=વકીલ; પ્રતિનિધિ

હેવાલ=વૃત્તાંત; બયાન; વર્ણન

માહીતી=ખબર

આગતાસ્વાગતા=પરોણાચાકરી

ઝડતી=તપાસ

માનમરતબો=આબરૂ અને મોટાઇ

પ્રતિનિધિ=બીજાને બદલે કામ કરવાને નિમાયલો અધીકારી; વકીલ

આગ્રહ=હઠ

ગણના=ગણતરી

આબાદ=સુખી

ઇજારો=ધણી અથવા સરકારને કેટલાક પૈસા આપવા કબુલ કરી નફો નુકસાન પોતાને માથે વહોરી લઇ જે વહેવાર ચલાવવો તે; કંટ્રાક્ટ

જૂજ=થોડા

ધરવટ=ભાઇચારો; પોતીકાવટ

દરૂ મશ્કરી=ટોળટપા

જામ=પ્યાલો

બેભાન=શુદ્ધિ વગરનો

ક્રૂરતા=નિર્દયતા

ઇસુખ્રિસ્ત=ખ્રિસ્તી ધર્મ સ્થાપનાર

ઉમરાવ=શ્રીમંત

તુલા=એક પાસે પુરૂષ

અને બીજે પાસે કિંમતી ધાતુ કે જવાહિર મૂકી તોલ કરવાની ક્રિયા
કનાત=તંબુની કપડાની ભીંત
ખટપટ=પ્રપંચ
લાંચ=પગાર કરતાં બીજું કંઇ છાની રીતે લેવું તે
પાદરી=ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશક

પાઠ ૪૪

અક્ષાંશ=વિષવૃત્તથી ઉત્તર કે દક્ષિણમાં કોઇ જગાનું જે અંતર હોય તે
રેખાંશ=કોઈ મુકરર કરેલા રેખાંશ વૃત્તથી પૂર્વ કે પશ્ચિમમાં કોઇ જગાનું જે અંતર હોય તે
વિષુવવૃત્ત=ગોળાની મધ્યમાં થઇને પૂર્વ પશ્ચિમમાં જનારી લીટી
સમાંતર=સરખું અંતર
રેખા=લીટી
બિંદુ=ઝીણું ટપકું
ધ્રુવ=ધરીનો છેડો
અક્ષાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તથી સમાન્તર ઉત્તર દક્ષિણ જે આડી લીટીઓ દોરેલી હોય છે તે
પરિઘ=ફરતો ઘેર; ઘેરાવો
છેદીને=કાપીને
રેખાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તને કાટખુણે છેદીને પૂર્વ પશ્ચિમ જે ઉભી લીટીઓ દોરેલી હોય છે તે
વૃત્ત=ગોળ લીટી

સવાલ—નકશામાં આડી ઉભી લીટીઓ શા માટે દોરેલી હોય છે ? વિષુવવૃત, અક્ષાંશવૃત, અક્ષાંશ અને રેખાંશની વ્યાખ્યા બોલો.

પાઠ ૪૫

ત્રાંસો=તિરકસ
નિયમિત=મુકરર
કિરણ=સીધી લીટીમાં પડતો પ્રકાશ
વ્યાપાર વાયુ=વેપારને માટે અનુકૂળ આવે એવો પવન
મોન્સુન=નૈઋત્ય દિશા તરફથી નિયમિત આવનારો પવન
વાવાઝોડું=પવનનું તોફાન
આંટી=જે પવનથી આકાશ ધૂળથી છવાઇ જાય છે તે

સવાલ—ધુમાડો સીધો ન જતાં ત્રાંસો જાય છે, આગ લાગે ત્યારે પવન છુટે છે તેનું કારણ શું તે સમજાવો. સૂર્યના તાપથી

પવન ઉત્પન્ન થાય છે તે દાખલો આપી સમજાવો. દરિયા કિનારે રોજ નિયમિત વા કેટલાક પ્રકારનો વાય છે ? જમીન તપે છે તેટલું પાણી તપતું નથી તેનું કારણ શું ? સમુદ્ર તરફથી જમીન તરફ અને જમીન તરફથી સમુદ્ર તરફ વા કયે વખતે વાય છે અને તેનુ કારણ સમજાવો. વેપારવાયુ વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર તથા દક્ષિણમાં કેટલા અક્ષાંશ સુધી વાય છે અને તેનું કારણ કહો, મોન્સુન વા કયા કયા દેશમાં વાય છે ? હિંદુસ્તાનમાં ઘણો તાપ કયારે પડે છે અને તે પડવાનું કારણ સમજાવો. હિંદુસ્તાનમાં વરસાદ કયા ખુણામાંથી આવે છે અને તે ખુણામાંથી આવવાનું કારણ કહો. શિયાળામાં વા કયા ખુણામાંથી વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવો. અનેક જાતના વા ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું.

પાઠ ૪૬

તળેટી=પહાડના મૂળ આગળની જગા

મલબારકાંઠો=મદ્રાસ ઇલાકાનો પશ્ચિમ કિનારો

પાટડાં=જાડા ચોરસ લાકડા

મોલમીન=એ બ્રહ્મદેશનાટીનાસરીમ પ્રાંતનુ મુખ્ય શહેર છે

જંગી=લાંબો ને જાડો

જળાંકે=આવળના

અબનુસ=ટીમરવાના ઝાડનો માંહેલો ભાગ; સીસમ જેવા રંગનું ભારે લાકડું હોય છે તે

ખેરસાર=ખેરના લાકડામાંથી કાઢે છે તે (એ દવા ઉધરસ ઉપર વપરાય છે)

ઉપજીવિકા=ગુજરાન; ગુજારો

સવાલ—ગુજરાતમાં હાલ કયાં જંગલો છે ? હિંદુસ્તાનમાં મોટા જંગલો કયાં કયાં છે ? જંગલમાંથી શું શું આવે છે ? જંગલનો સૌથી મોટો ઉપયોગ શું ?

પાઠ ૪૭	સડક; પત્થરા નાંખી બાંધેલો રસ્તો	આવેલું છે)
વહેવાર=આવવા જવાના	ગવર્નર જનરલ=ગવર્નરોના ઉપરી	અનુક્રમે=એક પછી એક
નહેર=નદીમાંથી ખેતી-વાડી માટે દૂર પાણી લઇ જવાને જે મોટી ખાડી ખોદેલી હોય છે તે	પેશાવર=એ વાયવ્ય સરહદ પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર છે. (એ મોટું લશ્કરી અને વેપારી મથક ખૈબરઘાટને નાકે	જામતો=ફેલાતો
લોઢાની સડક=રેલવે		દર=બાકું
		ઉપલાણે=ઉપરની બાજુએ

સવાલ—હિંદુસ્તાનમાં વહેવારના મુખ્ય કેટલા રસ્તા છે અને તે કયા કયા ? કઇ કઇ મોટી સડકો ક્યાંથી નીકળી ક્યાં ક્યાં મોટાં શહેરોમાં થઇ જાય છે તે કહો. હિંદુસ્તાનમાં લોઢાની સડક કયા સનમાં નંખાઇ અને તે વખતે ગવર્નર જનરલ કોણ હતા. અને તે ક્યાંથી ક્યાં સુધી નંખાઇ ? હાલ કેટલા મેલની રેલવે બંધાઇ છે ? મુંબાઇથી પેશાવર, દિલ્હી અને મદ્રાસ કેટલા દૂર છે. આગગાડીને રસ્તે ઉપલા શહેરોમાં જતાં કેટલા દિવસ લાગે છે ? સાદી સડકની મુસાફરી કરતાં આગગાડીની મુસાફરીમાં શા શા ફાયદા છે તે કહો. હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ તથા પૂર્વ કિનારાનાં મોટાં બંદરો ગણાવો. કરાંચી અને રંગુન વચ્ચે સમુદ્ર વાટે કેટલા મૈલનું અંતર છે ? હિંદુસ્તાનની કઇ કઇ મોટી નદીઓમાં આગબોટ તથા વહાણો જઇ શકે છે ? કોચીન, ત્રાવણકોર, અને મલબાર કાંઠાની ચડમાં કેવાં સરોવર છે ?

પાઠ ૪૮	ફરી વળવું તે	ઝાંખી થાય=દેખાય; નજરે પડે
પ્રવાસ=મુસાફરી	બારું=બંદર	
પ્રદક્ષિણા=ચોગરદમ	સતત=ચાલુ	પ્રવેશ કરવો=દાખલ થવું

ભુખડું=ભુખે પીડાતું
કપની=મંડળી
ટાઢક=ઠંડક
પેર્ટ=બંદર
ધુળીઉં=ધુળાડીવાળું
વેરાન=ઉજ્જડ; વસ્તી વગરનો
ભુમધ્ય=પૃથ્વીની વચમાં આવેલો સમુદ્ર
પાયતખ્ત=રાજધાની; રાજગાદી
વિશ્રામસ્થળ=આરામ લેવાની જગા જેવા કે બાગબગીચા વગેરે
નાટ્યગૃહો=જે મકાનમાં નાટક થાય છે તે
સંગ્રહસ્થાનો=જોવા જેવા પદાર્થનો જથો
દીંગ=તાજુબ

પાઠ ૪૯ મો.

બ્રિટિશ બેટો=ગ્રેટ બ્રિટન અને આયર્લાંડ
લંડન=એ ઈંગ્લાંડની રાજધાનીનું શહેર ટેમ્સ નદીને કાંઠે છે.
સમૃદ્ધિ=દોલત
માન્ચેસ્ટર } લીવરપુર } =એ ઈંગ્લાંડમાં કાપડ વણવાના કારખાનાને માટે પ્રખ્યાત છે.
એડિન્બરો=એ સ્કાટલાંડની રાજધાનીનું શહેર છે
ગ્રેટબ્રિટન=એ ઈંગ્લાંડ સ્કાટલાંડ અને વેલ્સ મળીને થયલો છે
ડબ્લિન=એ લીફી નદી પર આયર્લાંડનું મુખ્ય શહેર
લિલોતરી=ઝાડપાન; વનસ્પતિ
થીજી=ઠરી
પીલા=ફણગા; અંકુર
માવજત=સંભાળ
ગ્રેનાઇટ=એ નામનો કઠણ પત્થર
સાહસિક=સાહસ કરનાર; હિંમતવાન
સુઘડતા=ચોકખાઇ
ખાણો=જમીનમાંથી ધાતુ કોયલાં વગેરે કાઢવા માટે ખોદેલા ખાડા

પાઠ ૫૦ મો.

આરંભ=શરૂઆત
પ્રાચીન=જુના
વિસ્તાર=લંબાઇ પહોળાઇ; ફેલાવો.
વૈભવ=ઠાઠમાઠ; સુખસામગ્રી
પાર્લામેંટ=ઈંગ્લાંડની રાજ્યકર્તા સભા.(સાધારણ લોકોની અમીરોની અને રાજાની સભા મળીને પાર્લામેંટ કહેવાય છે)
રોગિષ્ટ=રોગવાળો
જાતુનની=કાયમની
નિકટ=પાડો
ખેદીવ=એ નામનો મિસર દેશનો પાદશાહ

સવાલ—બ્રિટીશ બેટો ન ગણીએ તો બ્રિટિશ મહારાજ્યના કેટલા વિભાગ કરી શકાય? અને તે કયા કયા?

પુસ્તક બીજું ભાગ ૨ જો સમાપ્ત.

પુસ્તક બીજું ભાગ ૩ જાના અર્થ.

પાઠ ૫૧ મો.

આક=ચક્ર; પૈડું

આભી=દીંગ; ચકિત

આ.ભીજ=દીંગજ; ચકિતજ

પિંડો=માટીનો લોંદો; ગોળો

મહાવરો=અભ્યાસ

ઉળીઉં=આકાર; ઘાટ.

પજાવો=નીભાડો કે ભઠ્ઠી

માણો=ઘડો

ચપણ=બટેરૂં; સકોરૂં

કલેડું=માટીની તાવી

પરસાળ=ઘરમાં પેસતા પહેલો ઓરડો આવે છે તે

તાસક=ઢાંકણું

ઓપ=ઢોળ

રીઢું=ઘણું વપરાઇને મજબુત થએલું

સાવચેતી=સંભાળ

સવાલ—કુંભાર શી રીતે વાસણ બનાવે છે? માટીનાં ક્યાં ક્યાં વાસણો થાય છે? માટીની ગોળીમાં પાણી ઠંડું શા કારણથી રહે છે તે સમજાવો.

પાઠ ૫૨ મો.

કોગળો=મોમાં પાણી ભરી હલાવીને કાઢી નાખવું તે

ઘુંટડો=મોંમાં પાણી માય તેટલું

ખટુમડું=ખાટું; બહુ ખાટું નહિ એવું

તુરૂં=તુરાશ પડતું

થું થું=થુંક્થુંક

બનાવટી=બનાવેલા

ગોરમટી=ગોરાડુ માટી

બંધક=બાંધો કરનારી; ઝાડો અટકાવનારી

મજબુતી=તાકાત; બળ; જોર

કાકડો=ગોળાની બહારની બાજુએ દેખાતો ગઠ્ઠો (એ ગઠ્ઠો છોકરામાં દેખાતો નથી પુખ્ત ઉંમરના માણસમાં દેખાય છે)

અવાળુ=દાંતના પીડિયા

ફુલવેલી=પકવેલી

ચાદી=ફે.લ્લા; ચાંદા

દાહ=અગન

ગચરકાં=ખાટા ઓડકાર

ઉલટી=વામોટ; ઓકારી

પાસ=અસર

કાકીલું=થોડું હુંફાળું

મેલાં=અસ્વચ્છ

મહીસાગર=મહી નદી

ખદખદે=ખદખદ થાય

ચકતું=બેઠેલો ગોળાકાર

સવાલ—ફટકડી કેવો પદાર્થ કહેવાય? આપણા દેશમાં ફટકડી ક્યાં થતી હતી? ફટકડીનો ઉપયોગ કહો. ફટકડી શી રીતે ફુલાવતા હશે? ફટકડી ફુલાવતી વખતે ખદખદે છે તેનું કારણ શું?

પાઠ ૫૩ મો.

સીસું=મેલા ભુરા રંગની એક ધાતુ
યત્ન=મહેનત
છેકજ=તદ્દન, બીલકુલ; સમુળગું
તૈયાર=તત્પર
ગઠો=ગાંગડો
ઘસરકો=ઘસારાથી પડેલો કાપો; લીટો
પીગળતા=રસ થતા
અંગાર=સળગતા કોયલા
ભાગ્યેજ=જવલેજ; કદાપિ
એ મોલ=થોડું
ચોકખી=નરી
જંગાલ=તાંબાનો કાટ
કટાણું=કટાયલું
રદ્દ=નકામું
મુગી=બોલ્યા વગર
પરનાળ=છાપરાનું પાણી જવાની નીક
પિત્તળ=ત્રણ ભાગ જસત અને ચાર ભાગ તાંબાના રસની મેળવણીથી જે ધાતુ બને છે તે
કાંસુ=આઠ ભાગ તાંબુ અને એક ભાગ કલાઇના રસની મેળવણીથી બને છે તે

સવાલ—રેવાએ સીસા વિષે શી હકીકત કહી? લલિતાએ કલાઇ વિષે શું શું કહ્યું? પિત્તળ શી રીતે બનાવે છે? કાંસુ શી રીતે બનાવે છે?

પાઠ ૫૪ મો.

કાખ=બગલ
ડીગ્રી=અંશ; ભાગ
આંકા=નિશાન
માયનો=અર્થ
ઉષ્ણતામાપક=ગરમી માપનાર
અવકાશ=માર્ગ; ખાલી જગા
સ્વાભાવિક=મૂળની; પ્રથમનીજ
સન્નિપાત=માથે ગરમી ચઢી જતાં લવારીએ ચઢી જવું તે
પારો=એક જાતની સફેદ રંગની પ્રવાહી ધાતુ (ઠંડા મુલકમાં એ ઘન રૂપે હોય છે)

સવાલ—પારો શું છે? ઠંડા મુલકમાં પારો કેવા રૂપમાં હોય છે? આપણા શરીરની સ્વાભાવિક ગરમી કેટલી હોય છે ૧૦૫ અંશ ગરમી થાય ત્યારે શું થાય છે?

વિશેષ સમજ—ઉષ્ણતામાપક યંત્ર ત્રણ જાતનાં થાય છે સેંટીગ્રેડ, ફારેનહાઇટ અને રોમર. ફારનહાઇટમાં ૦થી ૩૨ અને ૩૨

થી ૨૧૨ સુધી, સેંટીગ્રેડમાં ૦થી ૧૦૦ સુધી અને રોમરમાં ૦થી ૮૦ સુધી આંકા હોય છે.

પાઠ ૫૫ મો.

ખેર=ઝીણી રજ (એ તડકામાં ઉડતી દેખાય છે.

છિદ્ર=કાણું.

વાટે=રસ્તે.

અણગમો=નાપસંદગી

ઉસ=એક જાતનો ખાર

સોડા=એક જાતનો ખાર; સાજીખાર.

વરે=ખપે

વડ=જથા.

કોકળવાણું=સહેજ ગરમ; સહી શકાય તેવું

ખડીઓખાર=ટંકણખાર.

માથાવટી=લુગડાંનો મા થાપર ઓઢેલો જે ભાગ ચીકણો થાય છે તે

ચેપી રોગ=ઉડતો રોગ; ચેપ લાગવાથી બીજાઓને લાગુ પડે તે રોગ (જેવા કે કોલેરા, મરકી વગેરે)

કાર્બોનિક એસિડ=એક જાતનો વાસ મારતો પ્રવાહી પદાર્થ

સવાલ—કપડાં ધોવામાં કઇ કઇ બાબતપર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે?

પાઠ ૫૬ મો.

વળ=આમળો; આંટા.

ગચ્છી=અગાસી; ઘાણું

ધોરો=અગાસીની આજુ બાજુની થોડી ઉંચી ભીંત.

કલ્લી=ચાર આંગળાને અંગુઠાથી વાળેલી ઘડી.

દુપટ્ટા=ખેસ

તોઇ=કસબીકોર; કિનારી.

પીત=કસબની પટી

કોકીલું=સહેજ ગરમ

સવાલ—કપડાં નિચોવવામા શી સાવચેતી રાખવી? કપડાં સુકવતા અગાઉ શું કરવું? કપડાં કયાં સુકવવાં? ઊનનાં કપડાં શી રીતે ધોશો?

પાઠ ૫૭ મો.

આથો=શેરડી કે તાડ, ખજુરી વગેરેના રસમાં ખટાશ આવે છે તેને.

જલદ=ભભક; ચળકાટ

ભભક=ચળકાટ; જલદ

ટરપેંટાઇન=એક જાતનું વાસ મારતું તેલ. (એ કેટલાક ઝાડમાંથી નીકળે છે.)

સવાલ—રંગદાર કપડાં ધોવામાં શી રીતે કાળજી રાખવી? રંગદાર કપડાં ધોવાની કૃતિ સમજાવો. લીલા ડાઘ કાઢવા માટે શું ઉપાય કરશો? ચીકણા ડાઘ કાઢવા માટે શું ઉપયોગ કરવો?

પાઠ ૫૮.

પ્રસંગે=વખતે; અવસરે
વતન=જન્મભૂમિ
જાફત—મીજબાની; ઉજાણી, જમવાનું
સૂચના=ચેતવણી
સહવાસ=સમાગમ; સંગ; સોબત
ચહેરા=મોંની શીકલ
અપચો=અજીરણ
પુષ્ટિ=બળ; તાકાત
સત=કસ
પોષણ=ગુજરાન
રૂચિ=ઇચ્છા; મન
બેસ્વાદ=સ્વાદ ન લાગે એવી
પ્રમાણ=માપ; મુકાબલે લેવાનું વજન

સવાલ—ખોરાક રાંધીને ખાવાના કારણ જણાવો. રસોઇ સારી કરવા કઇ કઇ વાતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઇએ?

પાઠ ૫૯.

વળકો=વાળથી સહેજમાં ચડે તે
વાનીઓ=રાંધેલી ચીજો
બેસ=સારો
ટાણે=અવસરે
ચામળાએલા=સુકાવાથી કરચળી પડેલા
ટંકણખાર=ખડિઓખાર
છડેલા=ખાંડેલા
કરકર=ઝીણી કાકરી
પાટુડી=ટોલી
હાજર=તૈયાર; મો આગળ
મસોતુ=કપડાંનો ફાટો તુટો કકડો
કહેવત=કહેતી; અનુભવ સિદ્ધ વાકય?

સવાલ—ભાજી તાજી રાખવા માટે શો ઉપાય કરશો? રસોઇનો સરસામાન પસંદ કરવામાં કઇ કઇ વાત ધ્યાનમાં રાખવી? રસોઇની બાબતમાં કઇ કહેવત ધ્યાનમાં રાખવા? રસોઇ કરવામાં જે જે બાબતો ધ્યાનમાં રાખવાની છે તે ગણાવો.

પાઠ ૬૦.

બોલ્યું બહાર પડે અને રાંધ્યું વરે પડે=જે આપણે બોલીએ છીએ તે જાહેરની જાણવામાં આવી જાય છે તેમજ રાંધેલું તરતમાં ખપી જાય છે (મતલબ કે બોલવામાં જેમ વિચાર કરવો તેમ રસોઇ કરવામાં પણ કેટલું

સીધું સામાન જોઇએ તેનો વિચાર કરવો)
વરા=ખરચ
અનુભવ=મહાવરો
ગતે=કળાથી; યુક્તિથી
આડીઆ=આગળાં ઉભા રાખી બેડકાથી
માપવું તે
મુકરર=નક્કી
મેળવણુ=ભેળવણી
બેસ્વાદ=સ્વાદ ન લાગે એવી
આતશ=ગરમી
હરમી=હાંગરી
ખાતર=માટે
જીવ=જીવાત
મના=મનાઇ; ના
રૂપાંતર=આકારમાં ફેરફાર

સવાલ—રસોઇમાં કરકસર કેવી રીતે કરવી તે સમજાવો.

પાઠ ૬૧.

પાર=કિનારો
શરૂઆત=આરંભ
કઢેલું=વધારે ઉકાળેલું
હાજરી=થોડું ખાવું તે; નાસ્તો
ખુલાસો=સલાહ; અભિપ્રાય
સાંતરું=સીધું; રસોઇની સામગ્રી
મોળવું=સમારવું
પાતળ=પાનું; પતરાળી
પ્રવેશ=પેસવું તે
કસર=ખામી; કચાશ
ગપ્પાં=જુઠા તડાકા
ચર્ચા=વાદ

સવાલ—પુરી બાગીએ તો મોર મોર થઇ જતી તેનું કારણ શું? પુરી દડા જેવી ફુલવાનું કારણ શું?

પાઠ ૬૨.

બીરંજ=મોઠો ભાત; કેસરી ભાત
ટાણેટચકે=વાર તહેવારે
ઘાટી=રીત

જેની દાળ બગડી તેનો દહાડો બગડયો અને જેનું અથાણું બગડયું તેનું વરસ બગડયું. મતલબ કે દાળ બગડવાથી ખાવાની મજા જતી રહી; તેથી તે દિવસ ભૂખમરો થયો; અને અથાણું બગડી જાય તો આખું વરસ અથાણા વગર આપદા પડે માટે એ બે વસ્તુ કરવામાં ખાસ કાળજી રાખવી.

મેળવણુ=શાકભાજી નાખવા તે
વેસણુ=ચણાનો લોટ
અપઅપાટ=જોઇએ તે કરતાં વધારે ઉતાવળ
ઓપો=કાચો; કઙક

સવાલ—" જેની દાળ બગડી તેનો દહાડો બગડ્યો અને જેનું અથાણું બગડ્યું તેનું વરસ બગડ્યું. " અને "હાથ કરે કે હાટ કરે" એ કહેવત બરાબર સમજાવો.

પાઠ ૬૩.

ઉગડા=અદુખડા

લપજપાટ=જોઈએ તે કરતાં વધારે ઉતાવળ

ઉદ્વેગ=શોક; ચિંતા

કૃત્ય=કામ

અકરાંતીઆ વેડા=ખાઉધરાપણું; બહુ ખાવાની ટેવ

વારી=વખત

લલુતા=લાલચ

સવાલ—ખાવામાં કઈ કઈ બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી.

પાઠ ૬૪.

એંજીન=વરાળની ચાલતો સંચો

કુદરતી=સ્વાભાવિક; ઈશ્વરે મૂકેલી

કાયમ રાખવા=ટકાવી રાખવા

ધરી=લાટ; પૈડાં ભેરવવાની દાંડી

નિરંતર=હંમેશાં

સમાર=દુરસ્ત

સ્નિગ્ધ=તેલજેવું ચીકણું

ચરબી=ચામડીની અંદર ઠરેલો ચીકણો પદાર્થ

અંગ=ભાગ

ઓહી=ખેળ

સમાવેશ=સમાસ

પોટાશ=વનસ્પતિની રાખમાંથી કાઢેલો એક જાતનો ખાર

ખનીજ=ખાણમાંથી ઉત્પન્ન થએલા

દ્રવ્ય=પ્રવાહી

પાચનરસ=પચાવનાર સત્વ

પુષ્ટિકારક=જોરાવર આપનાર; તાકતવાન

માંસહારી=માંસ ખાનાર

વનસ્પતિ જન્ય=વનસ્પતિમાંથી ઉત્પન્ન થએલા

સવાલ—ખોરાકની જરૂર શા માટે છે? ચરબી વધારવા માટે કયા પદાર્થ ખાવાની જરૂર છે? કયા પદાર્થ માંસ વધારે છે? ક્ષાર પદાર્થ ખાવાની જરૂર શા માટે છે? દૂધ કરતાં પણ વધારે ફાયદાકારક શું છે? વનસ્પતિ જન્ય પદાર્થના કેટલા વર્ગ પાડી શકાય અને તે કયા કયા?

પાઠ ૬૫.

ચુસું=ભુસું

પોષણ=ગુજરાન

જઠરાગ્નિ=જઠરમાંની ગરમી જે અન્ન પચાવે છે તે

રગો=નસો

તેજી=જુસ્સો; શક્તિ

જ્ઞાનતંતુ=મગજને ખબર પહોંચાડનારી ઝીણી તાર જેવી નસો

મગજ=ભેજું; માથાની અંદરનો ભાગ

ક્રિયા=કાર્ય

સવાલ—દાણામાં શેનો શેનો સમાવેશ થાય છે? દાણામાં વધારે પુષ્ટિકારક શું છે? કઠોળમાં શેનો શેનો સમાસ થાય છે? કંદમૂળમાં શેનો શેનો સમાસ થાય છે? લીલા શાક ભાજીમા કયુ તત્વ વધારે હોય છે? ચા, કાફી અને કોકો એ ત્રણમાં વધારે ફાયદાકારક શું છે?

પાઠ ૬૬.

ચમત્કારી=નવાઇ જેવી

ડીંડવું=જીંડવું

તુર=આંકડાની દોડીમાંથી જે બારીક રૂ જેવા પદાર્થ નીકળી ઉડે છે તે

નગમો=દેવકપાસ

સાકા=રેસા; તાતણા

આકર્ષાય=ખેંચાય

અધ્ધર=પંખાની પિછા

વેરાન=ઉજ્જડ

નરી=એકલી

નરીઆંખે—સૂક્ષ્મદર્શક યંત્ર વગર

અર્થે=માટે

કુશ્કા=વરડાં

વરડાં=ફણગા ફુટેલા કઠોળના દાણા

જીવંત=જીવવ જો

રક્ષણ=સંભાળ

સવાલ—વનસ્પતિને ગમે ત્યાં ઉગાડવા માટે પરમેશ્વરે શી યુક્તિ કરી છે?

પાઠ ૬૭.

કઠોળ=દ્વિદળ ધાન્ય

દ્વિદળ=બે દાળ થાય એવું

પૂર્વીઆ=પૂર્વના બાજુના દેશના લોક જેને હિંદુસ્તાની લોક કહે છે તે

સોતી=સાથે

અડદાળુ=અડદ બાજરી કે બીજું કંઇ કઠોળ ભેળીને તેના લોટના રોટલા કરે છે તે

મેહમી=પુરણપોળી

બાદી=અજીરણ; અપચો

સવાલ—કઠોળનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૬૮.

લાળ=ચીકણું થુંક
ખટરસ=છ રસ જેવા કે મીઠો, ખાટો, ખારો, કડવો. કટાણો અને તીખો
સબરસ=મીઠું
આમોળીઆં=કેરીના કકડાને મીઠું દઇ સુકવી મૂકેલા તે

સવાલ—મસાલાના નામ દો.

પાઠ ૬૯.

તેજાના=આદુ, સૂંઠ, મરી, તજ, લવંગ, જાવફળ, એલાયચી, વગેરે
પ્રદીસ=તેજવાળી
પાક=પુષ્ટિકારક ને પાચનકાર ખોરાક (સાલમપાક, હરડેપાક વગેરે
અંતરછાલ=માંહેની છાલ
મીનો-કેફવાળો; ઘેન
સુવાસિત=સારીવાસ વાળો
બદહેજમી=અપચો
અજીર્ણ=કબજીઆત
મુખવાસ=જે ખાવાથી મો સુગંધીદાર થાય તેવા પદાર્થો
તીવ્ર=જલદ
શ્રીમંત=પૈસાદાર
ડુંટી=નાભી
કસ્તુરીમૃગ=જે હરણમાંથી કસ્તુરી નીકળે છે તે (મૃગ=હરણ

પાઠ ૭૦.

ચિકાશ=ચીકટવાળું
જલદ=સખત; તીવ્ર
સરસીઉં=સરસવનું તેલ
ડોળીઉં=ડોળીમાંથી કાઢેલું તેલ
કાબરાં=કસુંબીના છોડના બી
તેજ=પ્રકાશ
ફુલેલ=ફુલનું તેલ
વેહ=છિદ્ર
ગ્રહણ કરે છે=લે છે
જુલાબ=રેચ, ઝાડા

સવાલ—કયા કયા બીમાંથી તેલ કાઢવામાં આવે છે? તેનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૭૧.

ફેરીઓ=શેરીમાં ફેરી ફરી માલ વેચનાર
ચીડ=કંટાળો; અણગમો
દેખાવડો=શોભીતો
અણછુટકે=નાછુટકાજે
ગોટાળો=ગુંચવણ

સવાલ—ફેરીઆ પાસેથી માલ ન લેતાં બજારમાંથી લેવાથી શું લાભ?

પાઠ ૭૨.

પરગામી=પરદેશના રહેવાસી
કમાણી=પેદાશ
ઇરાદો=મનસુબો; વિચાર
વિટંબણા=હરકત; આપદા
તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા
શરદી=ભેજ
વગ=સગવડ; સોઇ
દક્ષિણદારૂં=દક્ષિણ દિશાના બારણાવાળું
નખોદ=નસંતાન; સત્યાનાશ
વાછંટ=વાથી ઉડેલા છાંટા
ખંડ=ઓરડો
સોઇ=સવડ; જોગવાઇ
કોઢીઆં=ઢોરને બાંધવાની જગા
અલગ=જુદા; નોખા
સંડાસ=જાજરૂ
પ્રવેશ કરે છે=દાખલ થાય છે
મોખરે=આગળના ભાગમા
કોહાણ=કોહી ગએલો કચરો વગેરે
ધાસ્તી=ભય; બીક

સવાલ—ઘર બાંધવામાં કઇ કઇ વાતો ધ્યાનમાં રાખવી?

પાઠ ૭૩.

ત્રાસ=કંટાળો; અણગમો
અવશ્ય=જરૂર
ધુણી=ધુમાડો
લાદી=ઘડીને તૈયાર કરેલો પાટલો પત્થર
આગમણી=ચુલાની આગળ ઓટલી જેવું તપેલાં લાકડાં વગેરે રહેવા માટે કરે છે તે
ગ્રહણ=સૂર્ય ચંદ્રના બિંબપર પડતી પૃથ્વીની છાયા
નેવણ=રસોડું
બાવાં=જાળાં
અલગ=જુદી; અલાયદી
બાડ=આંતરો
ઉલેચી=કાઢી
દુર્ગંધ=ખરાબ વાસ
મટકું=ગોળી
કોડિઆરાં=ખામણાં જેવા માટીનાં થાય છે તે
છોઇ=છોલાણું
મહેરાબ=કમાન
છારી=પડ
ઘટ=જાડું
સંભવ=આશા

સવાલ—રસોડું અને પાણિઆરૂં સ્વચ્છ રાખવાની જરૂર શા માટે છે? જો સ્વચ્છ ન રાખીએ તો શું થાય?

પાઠ ૭૪

- ઘરવાખરો=રાચરચીલું
- અનુભવ=માહિતી
- શકિત=ગજુ
- સરશે=થશે
- ઉપરાંત=વધારે
- નિરૂપયોગી=નકામી
- નકલદી=દેખાવડો પણ જલદી ભાંગી તૂટી જાય એવો
- માથે ન મારે=આપણી મરજી વિરૂદ્ધ આપણને સમજાવીને ન આપે
- નકશી=કોતરણ
- સંપાડવાની=વસાવવાની
- ગુંજાસ=શકિત; સ્થિતિ
- ઢબ=રીત
- માલ=શોભા
- બિછાત=પાથરણું
- ગલેફ=કવર

સવાલ—ઘર વખારો વસાવવામાં શાની શાની જરૂર છે? કોઇ પણ વસ્તુ લેતાં પહેલાં કઇ કઇ બાબતનો વિચાર કરવો ઉધાર લાવવાની ટેવ રાખવાથી શો ગેરલાભ થાય?

પાઠ ૭૫

- ઘડો=દાખલો
- અનુકરણ=દાખલો
- વલણ=ઇચ્છા; વૃત્તિ
- અંગુછા=ટુવાલ
- વાણ=ખાટલો ભરવાની દોરી
- ઉપળાં=સૂવાના ખાટલાને એ આડી લાકડાની પટીઓ હોય છે તે (ઉભી તે ઇસ અને આડી તે ઉપળું)
- છપર પલંગ=મચ્છરદાની નાખી શકાય એવો પલંગ
- ઓછાડ=તળાઇપર પાથરવાનું લુગડું
- રાચરચીલું=ઘરવાખરો; ઘરમાં વપરાતો સરસામાન
- ઓશિકાળું=ઓસીંગણ આભારી

સવાલ—છબીઓ કેવી પસંદ કરવી? કઇ વસ્તુઓ ખરીદી રાખવી જોઇએ? બિછાના કેવાં જોઇએ?

પાઠ ૭૬

- ખડકી=નાનીગલી; ડેલી
- રવેશ=ઝરૂખો
- ચોકી=ચોરસ પત્થર જે ચોકથી ઉંચો હોય છે તે
- સુઘડ=ચોકખાઇવાળી
- ધહુડા=ધોધવા
- શીલ=સેવાળ
- માઝા=અદબ
- મરામત=દુરસ્તી
- ત્રાસદાયક=કંટાળો આપનાર
- બેચેની=અસુખ
- જળપાત્ર=પાણીનું વાસણ
- દુરસ્તી=મરામત

સવાલ—ચોકની ઉંડાઇ મધ્યમ શા માટે રાખવી? ખાળના મોઢાપર જાળી મૂકવાનું કારણ શું? મચ્છર પેદા ન થવા માટે શું ઉપાય કરશો? પાણીઆરું, ખાળ, ચોકડી પાસે રાખવું કે નહિ? અને નહિ તો શા માટે?

પાઠ ૭૭

જડ=નક્કર
ગફલત=ચૂક
અવરજવર=આવ જા
સ્પર્શ=અડકવું તે
કાળે=સાંજે વખતે
મઘા નક્ષત્ર=ચંદ્રને પૃથ્વીની આસપાસ ફરવાના માર્ગના ૨૭ ભાગ કરેલા છે તેમને નક્ષત્ર એટલે તારાનો ઝુમખો કહે છે. મઘા નક્ષત્ર ભાદરવા મહીનામાં આવે છે.
ગલીચી=ગંદકી
પોલાણ=પોકળ જગા

સવાલ—ટાંકાનું પાણી સ્વચ્છ રહેવા માટે કઇ કઇ બાબત પર ધ્યાન આપશો? ગામના પાદરના અને ગામની અંદરના કુવાના પાણીમાં ફેર શા માટે હોય છે? મકાન કે હવેલીમાં કેટલા ખાડા હોય અને તે કયા કયા?

પાઠ ૭૮

ફુવારો=ઉંચે ઉડતું પાણી
ટગર ટગર=એકી નજરે
ચકલી=પેચ
સેર=પાણીની ઉંચે ઉડતી ઝીણી ધાર
સવેળા=વહેલા; વેળાસર
વેહ=છિદ્ર
ચાલુ=કાયમ

સવાલ—લવજીએ છોકરાઓને ફુવારો ઉંચે ઉડે છે એ શી રીતે સમજાવ્યું તે તમે પ્રયોગથી સમજાવો. પાણીના કયા ગુણને આધારે ફુવારો ઊડે છે.

પાઠ ૭૯

ઝરા=ઝરણ
ખીણ=બે પહાડ અથવા ટેકરા વચ્ચેની નિચાણ જગા
સમોવણ=ઉના પાણીમાં ટાઢું પાણી રેડવામાં આવે છે તે
સહેજ=થોડું ગરમ;

ઢુંકાએલું
અટકળ=ધારણા; ખ્યાલ; કલ્પના
સપાટી=ઉપલો ભાગ
સંયોગ=મળી જવું તે; મેળાપ
આગવું=પોતાની માલકીનું.

સવાલ—ઉના પાણીનાં કુંડનું પાણી ચાખવાથી કેવું લાગે છે? ગુજરાત પ્રાંતમાં ઉના પાણીના કુંડ કયાં કયાં છે? કુંડનું પાણી ઉનું શા કારણથી હશે? યુરોપખંડના વાયવ્ય કોણમા કયા બેટના ઉના ઝરા છે?

પાઠ ૮૦ મો.
રેશમ=હીર
રૂપાંતર=રૂપમાં ફેરફાર; જુદાં જુદાં રૂપ
ખોળીઆં=શરીર
સંજોગ=બનાવ; પ્રસંગ
પુષ્ટ=જોરાવર
ખાલ=ચામડી; ત્વચા
સોહામણા=સુંદર; શોભિતા
બેડોળ=ખરાબ આકારનું
કોશેટા=લાંબી ગોળ દડી
બરાબ=પુષ્ટ
પરિપૂર્ણ=સંપૂર્ણ, સારી પેઠે.

સવાલ—પ્રાણીઓને ખોળીઆં શા માટે બદલવા પડે છે? રેશમના કીડાના રૂપાતર ગણાવો. આ પાઠમાંથી શું શિખામણ મળે છે?

પુસ્તક બીજું—ભાગ ૩ જો સમાપ્ત.

કવિતાની સમજુતી.

પાઠ ૪ થો.
સાહેલી=સખી; બેનપણી
શાણુપણું=ડહાપણ
સાંખીએ=સાંભળી રહીએ
કહે=મન
ખોટા=કડવાં
સંગતે ચઢે=દોસ્તી કરે
વિરોધ=અણબનાવ
લાખે લેખાંનો=ઘણોજ
લેખો=ગણો
લાજ=મર્યાદા
પગવાટ=પગરસ્તો; કેડો
વ્યર્થ=નકામો
જાડી=તુચ્છકાર ભરેલી; અશુદ્ધ
ભાખીએ=બોલીએ
આપદા=આપત્તિ; મહાદુઃખ
ઢરબડીને=નરમ થઇને;

ગભરાઇને
જ્ઞાનદાતા=વિદ્યા આપનાર
પાનીએ=પગને તળિએ
પાનીએ બુદ્ધિ=દબાઇ ગએલી બુદ્ધિ (જેને આગળ પાછળનો વિચાર સૂઝે નહિ તેને વિષે બોલતાં વપરાય છે. પ્રમદા બુદ્ધિ પાનીએ)
દોષ=પાપ
સૂરત=ધ્યાન; યાદદાસ્ત
પાણીથી પહેલી પાળ બાંધવી=આગળથી વિચાર કરવો
લાજ=આબરૂ

કવિતાની ૧ લી પાઠ ૪ થો. બેનપણીને ઉપદેશ.

હે સખી જો તમારે સંસારમાં સંપી જંપીને સુખી થવાનું શીખવું હોય તો શાણપણ શીખજો. (ટેક) (૧) સાસુ સસરો કહે તે બધું સાંભળી રહેવું પણ મનમાં જરા પણ ક્લેશ રાખવો નહિ. (ટેક) (૨) મોઢેથી મીઠા મીઠા શબ્દ બોલવા પણ કદાપિ કડવા શબ્દ બોલવા નહિ. (ટેક) (૩) દાસ, દાસી બધાને માન આપવું પણ કદી કોઇને તુંકારો કરવો નહિ. મતલબ કે કોઇને હલકા શબ્દથી બોલાવવા નહિ. (ટેક) (૪) આપણી સંગત કરે તેને શિખામણ આપીને સુધારવું પણ તેની સાથે અણબનાવ કરવો નહિ. (ટેક) (૫) જીવ નક્કી કામકાજમાં રાખવો અને મર્યાદા પાળવામાં લાખે લેખાંનો (ઘણોજ) લાભ ગણવો. (ટેક) (૬) તદન અજાણ્યે રસ્તે જવું નહિ. અને ખરાબ ચાલનાં બૈરાં પાસે બેસવું નહિ. મતલબ કે ખરાબ ચાલનાં બૈરાંની સોબત કરવી નહિ. (ટેક) (૭) વખતને હલકો ગણીને નકામો ગુમાવવો નહિ, પણ તેને (વખતને) ભરતકામમાં ચિત્રકામમાં તથા ચોપડીઓ સાંભળવામાં (વાંચવામાં) કાઢવો. (ટેક) (૮) કામ વગર ખોટી થઇને રમવું નહિ મતલબ કે રમીને વખત નકામો ગુમાવવો નહિ; અને મેલાં ઘેલાં (અસ્વચ્છ) રહેવાની ચાલ છોડી દેવી, મતલબ કે,

સ્વચ્છ રહેવાની ટેવ પાડવી. (ટેક) (૯) ઘરબાર સારી રીતે સ્વચ્છ રાખવાં અને તુચ્છકાર ભરેલી અથવા અશુદ્ધ કે આડી ભાષા બોલવી નહિ (ટેક) (૧૦) ગુસ્સે થએલાની સાથે આપણે ગુસ્સે થવું નહિ પણ આગ દેખીને પાણી થવું મતલબ કે ક્રોધીની સામે આપણે વિનયવાળા થવું (ટેક) (૧૧) ઘણા મોટાં દુઃખમાં ધીરજ રાખવી. મતલબ કે ભારે આપત્તિના સમયમાં ધીરજવાન થવું. પણ મનમાં ગભરાઈ જઈને હિંમત છોડી દેવી નહિ. (ટેક) (૧૨) વિદ્યા આપનારને માબાપ સમજવા અને બુદ્ધ પગલી પાલીગે રાખવી નહિ. (ટેક) (૧૩) ચાહડી અને ચોરીમાં મન લગાડવું નહિ અને ઘણું ખરચવાની ટેવ ઓછી કરવી મતલબ કે ઉડાઉપણાની ટેવ છોડી કરકસર કરવાની ટેવ પાડવી. (ટેક) (૧૪) ભલું કરવાને માટે આગળથી ધ્યાન પહોંચાડવું અને હે બેનો પાણી આવતા પહેલાં પાળ બાંધવી. મતલબ કે કંઈ પણ કામ કરતાં પહેલાં તેનો આગળથી વિચાર કરવો. (ટે) (૧૫) અવસરમાં વખરે થાય એવાં સારાં કામ આજે કરો, હંમેશાં સબુરી રાખો અને પાપથી ડરો. (ટેક) (૧૬)

પાઠ ૭ મો.	કરૂણાનિધિ=દયાનો	વિરમે=ફરી રહે
ગહન=સમજી ન શકાય	ભંડાર (પરમેશ્વર)	અજબ=નવાઈ જેવા.
એવી	અનેક=ઘણી	અલૌકિક=અદ્ભુત;
ગતિ=શક્તિ	અમાપ=ઘણાજ	તરેહવાર
પાર=છેડો	માપે=ગણી શકે	લેખીને=ગણીને
અકલ=સમજી ન શકાય	રચના=બનાવટ; ગોઠવણ	પેખીને=જોઈને
એવી	અવલોકતાં=ધારીને જોતાં	પ્રૌઢ=મોટા
કળા=હિકમત	ઉંડા ઉતરી અવલોકતાં	કોટિક=કરોડો
પુરણ=પૂરા; ખરા	=બારીકાઈથી જોતાં	કર્તા=બનાવનાર
કરૂણા=દયા	પ્રીત=પ્રેમ	પાળક=પાળનાર

તારક=તારનાર	વશ=તાબે	ઉર=મન
વ્યાપી=ફેલાઇ, પ્રસરી	ભક્તિવત્સલ=ભક્ત ઉપર માયા રાખનાર	
ઘટ=શરીર		

કવિતા ૨ જી પાઠ ૭ મો. પરમેશ્વરની બંદગી.

હે પરમેશ્વર તારી શક્તિ સમજી શકાય નહિ એવી છે, ત્યારે તેનો છેડો હું શી રીતે મેળવું ? મતલબ કે તારી શક્તિનો છેડો પામી શકું નહિ, માટે હું તારી હિકમત સમજી શકાય નહિ એવી છે એટલું જાણીને તને ખરેખરા હેતથી ભજું. હે પરમેશ્વર (૧) હે દયાના ભંડાર તું મનમાં ઘણી દયા લાવીને પાપની માફી આપે છે અને વળી મહેરબાની કરીને કરોડો દુઃખ મટાડે છે. હે પરમેશ્વર (૨) આખી દુનિયાના જીવોનું પોષણ કરવાની, કીડીને કણ અને હાથીને મણ અનાજ આપવાની ફીકર તનેજ છે. હે પરમેશ્વર. (૩) તું પ્રાણીઓને સુખ આપવાને માટે ઘણી ઘણી ચીજો પેદા કરે છે. એ તારા ઉપકારો ઘણાજ છે; તે (ઉપકારો) મારૂં મન શી રીતે ગણી શકે ? હે પરમેશ્વર (૪) મન ખુશ થાય એવી સારી રીતે બનાવટ બનાવી છે તે બહુ બારીકથી જોતાં મનનું વલણ ત્યાંજ ઠરી રહેછે, હે પરમેશ્વર. (૫) નવાઇ જેવાં તરેહવાર મોટા પહાડો, દરીઆ, નદી, અને વળી ઘણાં જંગલ ને ઝાડો જોઇને ગણીને પણ હે પરમેશ્વર. (૬) તેં આ પૃથ્વીથી મોટી પૃથ્વીઓ ને કરોડો સુરજ બનાવ્યા છે! એ બધાને આકાશે પોતાના અંગમાં કેવા સમાવી દીધા છે! હે પરમેશ્વર. (૭) એ બધાને બનાવનાર કેવો મહાન શક્તિ ધરાવે છે ! તેજ બધાનો પાળનાર ને તારનાર છે અને તે સારાં કામ કરાવે છે. હે પરમેશ્વર. (૮) તે (પરમેશ્વર) આખી દુનિયામાં અને શરીરમાં પણ ફેલાઇ રહેલો છે, હે પ્રાણીઓ તે તમારી પાસે રહેલો છે પણ જોઇ શકો નહિ એવો છે. હે પરમેશ્વર (૯) જે ભક્ત ઉપર માયા રાખનાર મહા પ્રભુ (ભક્તના) પ્રેમને તાબે છે તેની ભાવથી ભક્તિ કરૂં એવીજ આશા મનમાં છે, હે પરમેશ્વર. (૧૦)

પાઠ ૧૦ મો.

સ્વદેશ=પોતાનો દેશ
ભારતભૂમિ=ભરત રાજાનો મુલક, ભરતખંડ; આર્યાવર્ત; હિંદુસ્તાન
વિષે=માં
ભોમ=ભૂમિ; જમીન
મૂઢ=અક્કલ વગરનો
દાઝ=લાગણી; દયા
શુષ્ક=સુકું (દયા વગરનું)
વજ્ર=કઠણ
લેવું દેવું= આપ લેનો સંબંધ
વડો=મોટો
વૈભવી=મોજ માણનાર
રાજવી=રાજા
વિવેક=ખરૂં ખોટું સમજનાર
વરો=ખરો
લેખે=ગણે
વિદ્વતા=પંડિતાઇ, વિદ્વાનપણું
સ્વદેશાભિમાની=પોતાના દેશના ગર્વવાળા
વૃથા=ફોકટ, નકામો; મિથ્યા
જન્મ=જિન્દગાની
કમાણી=સાર્થક
વિદેશ=પરદેશ
વિયોગી=જુદા પડેલા
ભેટી=મળી
નાવે=આવે નહિ

કવિતા ૩ જી. પાઠ ૧૦ મો. પોતાના દેશ પર પ્રેમ.

સા । ભરતખંડમાં હંમેશા રહેતો હતો તેમાં કોણ બિચારો હશે કે જે "મારો દેશ સારો છે, મારી ભૂમિ સારી છે, અને એ મને જીવથી હંમેશા વહાલી છે" એમ કોણ નહિ કહેતો હોય? મતલબ કે બધાજ કહે છે (૧) કયો અક્કલ વગરનો પૃથ્વીને ભારે મારતો હશે? મતલબ કે પૃથ્વીપર ભારરૂપ કયો માણસ હશે? તો કે જેને દેશની લાગણી જરાપણ નથી. જેનું મન હંમેશાં કઠણ અને સુકાયલું મતલબ કે ઘાતકી અને દયા વગરનું હોય છે, અને જે એમ જાણે છે કે મારે કાંઇ લેવુંદેવું નથી મતલબ કે મારે કોઇની સાથે સંબંધ નથી એવો માણસ. (૨) કદાપિ તે ઘણો પૈસાવાળો, રાજા કે રૂપાળો હશે, તોપણ તેને વિવેકી માણસ વખાણે નહિ, કારણ કે કાગડા અને કીડાની પેઠે પોતાનું ગુજરાન કરે છે. (૪) જે દેશીનાં દુઃખ મટાડે, હજારો માણસોનું હંમેશાં પોષણ કરે, અને વળી લોકોના ભલામાં પોતાનો લાભ સમજે તેને ખરો સ્વદેશી જાણવો. કહો કે તેને (ખરા સ્વદેશીને) ખરા હેતુથી કોણ નહિ જુએ? મતલબ કે બધાજ તેના તરફ ખરા હેતથી જુએ. (૪) જેણે દેશની લાગણીને માટે વિદ્યાનો ઉપયોગ કર્યો નથી, બાકની

લાજને માટે એક પઇ પણ ખરચી નથી, સ્વદેશાભિમાનના કામ કર્યાં નથી તેણે પોતાની જીંદગી નકામી ગુમાવી અને શું કમાયો? મતલબ કે તેની જિંદગી એળે ગઇ (૫) પરદેશમાં ઘણો વખત ગયો તે—ગુમાવીને જે ખરા નસીબદાર તેજ પોતાને દેશ પાછા ગયો. તે જ્યારે પોતાના દેશમાં જાય ત્યારે જુદા પડેલા સગા અને ભુમિને હેતથી મળે ને વખતે કહો કે કોને હરખના આંસુ નહિ આવે? મતલબ કે જેને પોતાના દેશ પર પ્રેમ છે એવા સ્વદેશ ભક્તને આવેજ.

પાઠ ૧૪ મો.		
ધ્યાન=મગજ	ગર્વ=ગર્વ, અહંકાર	ગુસ્સે થઇને
વસ્તુ=આસરૂં	ટાળીને—કાઢી નાખીને	રૂસણું=રીસાઇ બેસવું તે
લાજ=મર્યાદા, અદબ	વાધશે=વધશે	દંભનું છત્ર બાળવો
કસુ=ખામી	કળી—કળિયુગ, નઠારી બુદ્ધ	નીપજે=થાય
વૈરી—દુશ્મન, વેરી	કથા—વાત	કશું કાઇપણ
હિતુ=હિત ચાહનાર	કે'વી=કહેવી	નવ=નહિ
વિષ=ઝેર	કુથલ=નિંદા	અસુર—મોડું
સુધા=અમૃત	અદબ=મર્યાદા: મલાયમતા	અકળી—ગભરાયલા
મીઠડાં=મધુર	પામજે=મેળવજે	ઉલમણું=નાદાની
સુધાં=સીધાં, ખરાં	ઉપડતે સ્વરે કે ચોસ્વરે,	નાચવું=રાજી થવું

કવિતા ૪ થી. પાઠ ૧૪ મો. આનો ઉપદેશ.

સમજુ છોકરી સાસરે જાય છે, ત્યારે માનું વેણ ધ્યાનમાં રાખે છે. સંસારમાં આનંદથી રહીને કામમાં કસર કરવી નહિ. (૧) વચનની દુશ્મન ઘણાં વધે છે, તેમજ વચનથી આપણું ભલું કરનાર પણ વધે છે; માટે મોઢામાંજ (બોલવામાંજ) ઝેર અને અમૃત રહેલું છે. તેથી તું મીઠાં અને ખરાં વચન બોલજે. (૨) જો તું બધાની સાથે (હળી) મળીને ગર્વ અને અહંકારને કાઢી નાખીને વાતને ગળી ગઇ એટલે એકની વાત બીજાને ન કહી તો વળી સારો સંપ વધશે અને દુઃખરૂપી કળી (નઠારી બુદ્ધિ) હેઠારી નાખ (૩) પારકે ઘેર જઇને બહુ બેસવું નહિ તેમજ ઘરની વાત કોઇ પણ ઠેકાણે કહેવી નહિ; જો બીજાની નિંદા મોઢેથી કહીશ તો દુશ્મન થશે અને

તું દુઃખથી દાઝશે મતલબ કે તારા મનમાં કલેશ ઉત્પન્ન થશે (૪) દીયર અને જેઠની સાથે કામ જેટલુંજ બોલવું અને રોજ મર્યાદામાં રહી ચાલવું; મોટા અને ઘરડાની સેવા કરીને તું પરમેશ્વરનું ખરા હેત મેળવજે. (૫) કાંઇ પણ જીદ કરીને માંગવું નહિ, રિસાઇ બેસીને જીવ બાળવો (મનમાં દુઃખી થવું,) નહિ; ઉપડતે સ્વરે બોલવાથી હેત વધે નહિ, તેમજ રખડતાં; મનથી કામ થાય નહિ. (૬) જો મોડી સાંજે એકલા જવું નહિ, તેમજ ઘણા ગભરાવલાને ક્રોધી થવું નહિ. (૭) હસમુખાં રહેથી હેત વધશે. અને કુટુંબનો બધા કલેશ આથમી જશે; મતલબ કે કલેશ થવાનો વખત આવશે નહિ; દુષ્ટ પાપથી આઘા રહીને મનને પ્રભુના ભજન અને ભક્તિમાં રાખીને નક્કી રાજી રહેવું. (૮)

પાઠ ૧૮.

માણેકડું=માણેક; રત્ન; પુત્રરૂપી રત્ન
સામળીઆ=શ્રીકૃષ્ણ
અપરાધી=ગુનેગાર; તકસીરવાન
ઝંપલાવ્યું=પડતું નાખ્યું
કાલિંદી=જમના નદી
કાળી=કાળો નાગ
વનમાળી=શ્રીકૃષ્ણ
સંતાન=છોકરાં
રૂપીડું=રૂપી
કર્મે=દૈવે
જતન=બરદાસ
આશ્રમ=અવસ્થા
છેલ્લે આશ્રમ=ઘડપણમાં

પ્રતિપાળી=પાળીપોષી
નીપજ્યો=ઉપજેલો; ઉછરી આવેલો
વિજોગ=જુદાઇ, વિરહ; વિયોગ
વિજોગ આગે=વિરહના અગ્નિએ
શિરધારી=માથે ધારણ કરનાર
સુત=છોકરો; પુત્ર
ગૌચારી=ગાય ચારીને
પીત=પીળા
કાછ=કાછડો; કછોટો
નેતરું=રવૈને બાંધેલું દોરડું

સગપણ=સગાઇ
હૈડું ફાટે=ભાન ભૂલી જાય
કાષ્ટ=લાકડું
પેં=કરતાં
પાષાણ=પત્થર
વજ્ર=કઠણ શસ્ત્ર
તુલ્ય=બરાબર
મખાંતર=બહાનું; નિમિત્ત
અનુખળો=ખાંડણીઓ
વ્યાકુળ=ગભરાએલી
હળદર=શ્રીકૃષ્ણના મોટાભાઇ (બળદેવજી)
વારી=અટકાવી

કવિતા ૫ મી. પાઠ ૧૮ મો. જશોદાનો વિલાપ.

ટીપ—ગોવાળીઆ સાથે ગેડીદડે રમતાં અચાનક જમનાના દરામાં પડેલો દડો કાઢવા શ્રીકૃષ્ણે કદંબપર ચઢી અંદર ભૂસકો માર્યો અને કાળી નાગને નાથવા જઇ ઉભા. આથી બહાર નીકળતા વાર થઇ એટલે ગોપગણોએ ગોકુળમાં જઇને શ્રીકૃષ્ણ જમનામાં બુડી ગયાની ખબર આપી. નંદ, જશોદા અને ગોપ ગોપીઓ સર્વે રડતાં કકળતાં કાળી નાગના દરા પાસે જેમાં શ્રીકૃષ્ણ કુદી પડ્યા હતા ત્યાં આવ્યા તે વખતે જમનાને કિનારે બેસી જશોદાજીએ કરેલો વિલાપ તે આ છે.

મારૂં પુત્રરૂપી રત્ન રીસાયું એટલે મને છોડીને ચાલ્યું ગયું. રે ! સામળીઆ (કૃષ્ણ) તારા મનમાં એ શું આવ્યું ! તેં મને ગુનેહગાર જાને મૂકી (પાણીમાં) શા માટે પડતું નાંખ્યું ? હાય મારૂં માણેકડું રીસાઇ ગયું ! (૧) જમના નદીનું પાણી કાળું (ઉંડું) છે ને હવે તે વનમાળી (કૃષ્ણ) કેમ ફરીને આવે ? હાય મારૂં (૨) છોકરારૂપી જે મોટું ધન ગણાય છે તે દૈવે લઇ લીધું. મેં તેનું જતન કરી જાણ્યું નહિ. મનગમ કે લાડ લડાવ્યા નહિ તે મારૂં પુત્રરૂપી રત્ન કેમ ચાલ્યું ગયું ! હાય મારૂં. (૩) હું ઘડપણમાં છોકરો પામી તેને મેં પાળી પોષીને મોટો કર્યો તે મારો ઉપજેલો (ઉછરી આવેલો) રસ (પુત્ર) ઢળી ગયો. રે સામળીઆ મને વિજોગના અગ્નિ વડે (વિયોગના દુઃખ વડે) બાળી મૂકી. હાય મારૂં. (૪) નાકમાં મોતી: પગમાં ઘુઘરી અને માથે મોરના પીંછાનો મુગટ ધારણ કરેલો એવા ગાય ચારીને ઘેર આવતા છોકરાનું રૂપ હવે હું ક્યાંની નીરખું ! (ફરીથી હું શી રીતે જોઉં) હાય મારૂં. (૫) કાનમાં કુંડળ, મુખમાં મોરલી એવો સાંજે ગોકુળમાં આવે અને મને માડી કહીને બોલાવીને ભૂખ્યો છું એમ કહી પેટ બતાવે, હાય મારૂં. (૬) પીળી પિછોડીનો કાછડો વાળીને મારી પાસે નેતરૂં માગે, મને

ઘરડાં માને બાપને જાણીને હવે ઘણું વધારે લાગશે હાય મારું. (૭) તેં ઊંડા જળમાં વાસ કીધો છે, બેટા, તને પાણીમાં કેમ ગમશે! મોર, પોપટ અને પુતળાં વગેરે તારાં રમકડે હવે કોણ રમશે? હાય મારું. (૮) તું ગયો અને હું જીવું તેનું કારણ મારે તારે એટલું સગપણ માત્રજ જ્યાં મરી ગયે એવું સાંભળતાંજ હૈયું ફાટી જાય (ભાન ભુલી જવાય) ત્યારેજ સાચું સગપણ તો જણાય. હાય મારું, (૯) લાકડાના કરતાં પણ કઠણ છે ને તેના કરતાં લોઢું કઠણ છે, પણ મારું કાળજું તો વજ્રના જેવું છે, હવે કોને મોઢું શું બતાવું! હાય મારું. (૧૦) તેં દડાનું ફક્ત બહાનું કાઢ્યું છે પણ તારા મનમાં કંઈક દુઃખ આવ્યું હશે મેં તને ખાંડણીઆ સાથે બાંધ્યો હતો તે દુઃખ સંભારીને તે પાણીમાં ઝંપલાવ્યું હશે.

ગીત—એવું કહીને નંદ જશોદા અને બધાં ગોવાળીઆઓ શ્રીકૃષ્ણની પાછળ પાણીમાં મરવા પડવા મંડ્યા એટલે તેમને બળદેવજીએ ઝાલી રાખ્યાં કે હે નંદ જશોદા! ગોવાળીઆઓ અને ગભરાયેલી વ્રજની ગોપીઓ તમે સર્વે ચાર ઘડી પછી પડજો ત્યાં સુધી કૃષ્ણના આવ્યાની વાટ જુઓ. હાય મરું. (૧૧)

પાઠ ૨૨.	સુના—પાનાની	માવડી=મા; માડી
બાળ=છોકરી	ચકિત=ચળકતા	સુકોમળ=નાજુક
પ્રતાપવાળો=યશસ્વી	બિંબ=આકાર	તનુજ=છોકરા
વારા=વાર; વખત	ખાઇ=ખાડી	છબી=ચિત્ર
સુગંધવાળાં=સુગંધીદાર	તીર=કાંઠો, કિનારો	સર્વદા=હંમેશા; નિરંતર
સુવાસ=સારી વાસ; સુગંધ	મીઠી=વહાલી	કાળ=મોત

કવિતા ૬ ઠ્ઠી. પાઠ ૨૨ મો. સ્વર્ગ ક્યાં હશે?

મેં તને સારી જગ્યા (સ્વર્ગ) વિષે બોલતાં સાંભળ્યું છે ત્યાં છોકરી સુખી છે, ત્યારે હે મા! તે યશસ્વી કિનારો ક્યાં છે કે જ્યાં

બહુ વખત રડવું પડે નહિ; મતલબ કે વારવાર જન્મીને દુઃખી થવું પડે નહિ; એ કામને (સ્વર્ગને) શું આપણે નહિ શોધીશું ? ત્યાં નારંગી ફૂલ ખીલનારાં છે ? શું ત્યાં મેંદીની ડાળપર ફુદાં નાચે છે ત્યાં તે છે ? હે મારા પુત્ર! તે ત્યા નથી. (૧) જ્યાં સુરજના તાપમાં ખજુરીઓ થાય છે અને ખજુર પાકે છે ત્યા તે છે ? જ્યાં ચળકતા સમુદ્રના લીલા બેટમાં સુગંધીવાળા ઝાડોના જંગલ છે અને તેની વાસ પવનને સારી વાસવાળો કરે છે; જ્યાં સારાં (શોભીતા) રંગના પક્ષીઓ છે કે જેની પાંખો સઘળા વસ્તુથી ઘણી વધારે ચળકતી છે ત્યાં તે છે ? હે મારા પુત્ર ! તે ત્યા નથી, ત્યા નથી. (૨) ત્યારે શું તે આઘે અને જુના દેશમાં છે ? કે જ્યાં સોનાની રેતીપર નદીઓ વહે છે અને જ્યાં ચળકતા માણેકનાં ચળકતા આકાર છે, ને જ્યાં ચળકતા હીરાની ખાણો છે ને વળી જ્યાં સારાં ચળકતાં મોતી સમુદ્રના કાંઠાથી નીકળ્યાં છે. હે વહાલી મા! શું સ્વર્ગ ત્યાં છે? હે મારા પુત્ર! તે ત્યાં નથી, ત્યાં નથી. (૩) ઓ મારા નાજુક પુત્ર ! જે આંખ જોઇ શકે નહિ, કાન ખુશીનું ગાયન સાંભળી શકે નહિ, અને જેનું સારૂં ચિત્ર સ્વપ્નામાં પણ કોઇ દિવસ આવી શકે નહિ વળી જે કરમાતું નથી અને હંમેશાં ખીલી રહે છે, અને જેના ઉપર મોત કોઇ પણ વખત ગુસ્સે થાય નહિ, અને જે વાદળથી અને કબરથી પણ આઘે છે, ત્યાં તે છે, હે મારા પુત્ર! તે (સ્વર્ગ) ત્યા છે. (૪) મતલબ કે સ્વર્ગ એવું છે કે જેની પુરેપુરી ખુબી જોવાને આંખ અશક્ત છે અને જેનું વર્ણન સાંભળવાની કાનમાં શક્તિ નથી, તેમજ તેનો આબેહુબ ચિતાર કોઇ દિવસ સ્વપ્નમાં પણ દેખતો નથી, વળી જે કરમાતું નથી અને હંમેશાં ખીલી રહે છે, જેના પર મોતની અસર થતી નથી એવું જમીન અને આકાશથી દૂર-જુદુંજ તે છે.

પાઠ ૨૫.

મેઘાડંબર=વાદળાંનો છોવાઈ જવા—ઘેરાઈ જવા તે
આડંબર=છવાવું તે
ભવ્ય=મોટા, ગંભીર
ઘને=વરસાદે
નભમંડળ=આકાશ
મરકત=એ નામનું એક રત્ન; નીલમણી
શો=જેવા
વર્ણ=રંગ
વૃક્ષઘટા=ઝાડની ઘટા
ગભીરી ગાઢી, ઘાડી
ગંભીર
દ્વાર=દરવાજા
તૃણ=ઘાસ
તૃણ શૂન્ય—ઘાસ વગરની
સર=હાર
ઘેરૂ ઘેરા રંગનું, કાળું
ગર્જન=ગર્જના

કવિતા ૭ મી. પાઠ ૨૫ મો. મેઘાડંબર.

આ મોટા આકાશને વરસાદે આડંબર રૂપી વાદળાંથી (છવાઈ જઈ) ઘેરી લીધું છે, હાહારે આકાશને વરસાદે (વાદળાંએ) ઘેરી લીધું છે, પાણીનું આ રીતે પીળું [illegible] (આકાશ) [illegible] પસર્યું. (વાદળામાંથી પડતો પ્રકાશ એ તો પીળાશ પડતો એવો છે કે જાણે પાણીનું આ રીતે પીળું તેજ આકાશમાં પસર્યું [illegible] હાહારે (૧)

શાંત તારાવાળો [illegible] વચ્ચે છે, હાહારે. નીલમણીના જેવા ઘેરા લીલા રંગના દેખાય [illegible] હાહારે (૨)

અહીં ઝાડી ઝાડની ઘટા ઝીણી ઉભી છે, હાહારે—તેમાં—ઝાડની ઘટા ભીની ઉભી છે તેમાં કોઈ ઠેકાણે દરવાજા બન્યા છે ત્યાં કેવી ખુબી જણાય છે! હાહારે. (૩)

પેલી ઘાસ વગરની ટેકરીએ પીળાં લુગડાં પહેર્યાં છે હાહારે. (એમ કહેવાનું કારણ એ કે તેના પર આછો પીળો પ્રકાશ પડેલો છે તેથી) તેનાપર ગાય ભેંસોની હાર આવી ચાલી રહી છે હાહારે (૪)

પણ પેલા બીજા ભાગમાંથી આકાશ કાળું દેખાય છે, હાહારે જો સખી! આ વરસાદની મોટી ગર્જના તે શું તે સાંભળી હાહારે (૫)

પાઠ ૨૯.

શોભા=દેખાવ
જાતિ=જાત
નામી=પ્રખ્યાત
જગતિવિષે=દુનિયામાં
વૃક્ષો=ઝાડો
ઓળખ=ઓળખાણ
કાળે=વખતે
ફળરૂપ=રસાળ
ગુર્જર=ગુજરાત
તણા=ના
ભુજ=હાથ
નિજ=પોતાના
નિજભુજ=પોતાના (વડવાઈ)

જટા=મૂળીઓ
ભળી લે=ભળી જાય
મૂળીઆં=મૂળીઓ રૂપી બેટીઓ
જનની=માતા, મા
તરુ=ઝાડ
જનનીતરુ=ઝાડરૂપી મા
[illegible]
કદવાન=જોરાવર
સ્તંભ=થાંભલા
નગરે=નગર ઉપર
મેરાબ=કમાન સરખી છાજપર મુકે છે તે
[illegible]
નાદ=અવાજ

સુપવન=સારો પવન
ભાતું=મુસાફરીનું ખાવાનું
વડતરુ=મોટા ઝાડ
સીમાડા=હદ
જળભરિત=પાણીથી ભરેલા
નિર્મળું=નિર્મળ; ચોકખુ
ઉલટ=હોંશ; ઉમંગ
વિશ્રાન્તી=વિશ્રાન્ત; આરામ
ખડ=ઘાસ
નાદે=અવાજથી
[illegible]
[illegible]

કવિતા ૮મી. પાઠ ૨૯ મો. વડ અને તેની પાસેનો દેખાવ.

જેના ફળ જગતમાં બહુ પ્રખ્યાત છે તે જાતના આ ઝાડો નથી, તો પણ આ ઝાડ કે જેનું હિંદુસ્તાન ઘણું ઓળખાણ છે. અને જે આ વખતમાં ગુજરાતના સારા રસાળ બધા પ્રાંતોમાં પોતાના હાથ (વડવાઈ) ફેલાવીને ટકી રહેલા છે તે આ ઝાડો છે તેના લાંબા પહોળા ઘણાં ડાળાં ચોતરફ વળે છે અને વડવાઈ તો જમીનને ફોડીને મૂળીઆં સાથે ભળી જાય છે અને નાની વડવાઈઓ માને (જેમાંથી વડવાઈ નીકળી છે તે ઝાડને) વળગીને મોટી થાય છે, નગર ઉપર એક મોટા કદવાન થાંભલા ઉપર ઉભી કરેલી છત્રીનો છાંયો હોયની! તેવો—તેટલા વિસ્તારવાળો છાંયડો દેખાય છે (૨) તેની ઘટા ઉંચી આવીને કમાન સરખી દેખાય છે તેની (ઘટની) વચ્ચેની ગલી ખુશી થઈને પાંદડાના ખડખડ અવાજ કરે છે, વળી ઘટાની આડે અટકીને ત્યાંથી ઠંડો સારો પવન ફેલાય છે, થાકેલા મુસાફરો ત્યાં સુખેથી ભાતું ખાઈને પાણી પી પછી જાય છે. (૩)

એ (વડ) પોતાની આજુબાજુ પીપળ અને આંબાનાં ઘણાં ઝાડોને વસાવે છે (એની સાથેજ એ ઝાડો ઉગે છે) તે સિમાડામાં–હદ થએલી જગ્યામાં (આજુબાજુ વડ, આંબા, પીપળના ઝાડો વચ્ચેની જગ્યામાંથી) સ્વચ્છ જળ ભરેલી ખાડી હોય છે, તે પશુ પક્ષીની વારંવાર તરસ મટાડે છે, અને તેમા (તળાવમાં) ભેંસો ઉમંગથી પડી પડી નાહે છે. (૪) ત્યાં ગાડાં, ગાડીઓ અને બળદ છુટે છે, તેથી બળદ અને સૌ આરામ લે છે, બળદો નીચા શ્વાસ મકીને (થાક ખાઇને) ઘાસ ખાય છે અને પાસના હવાડામાનું પાણી પીએ છે, (તેમને ગળે બાંધેલી ઘંટડીઓ ટટં ટટં અને ઘુઘરીઓ ઘણાજ મંદ અવાજ કરે છે કે જે અવાજથી બળદ ઉંઘાને લાયક ગરતો કપે છે. (૫)

પાઠ ૩૨

ભર્તાર=ધણી; વર
આચાર=રીતભાત
દર્પણ=આરસી
નીખે=જોયે
ભૂપ=રાજા
કેરે=ને
કાજ=માટે
જપમાળ=જપ કરવાની માળા
ગાથા=પ્રાકૃત ભાષાની કવિતા
સોણા=સ્વપ્ના
ત્ર્યંબક=મહાદેવ
ધનુષ્ય=કામઠું
ચોંકે=ચમકે; બીએ
ભાવે=હોંસથી

મિથ્યા=ફોકટ
પણ-નિયમ
પ્રસિધ્યું=જાહેર કર્યું
શતાનિક=જનકનો પુરોહિત
વાળો=ઉત્તેજન આપો
કઠણ વચન=કડવા વેણ
આફણીએ=એની મેળે
લજ્જા પામો=શરમાઓ
સાંસે=સાંસા, વિમાસણમાં
શૂર=શૂરવીર
નહિતર=નહિતો
ભૂર=મોટા ઇંદ્ર જેવા
સુતા=છોકરી; પુત્રી
મણી=સિવાય, પાખે.
શિષ=માથું

[illegible]=[illegible]ર્ય; આવેશ
અનમીબળ=મહુજોર વર
શ્યામ=કાળા
વાન=શરીર
શ્યામ વાન=કાળા શરીરવાળા
[illegible]-એલી
યુગમ=બે
પણ-હઠ
કૌશિક=વિશ્વામિત્ર
સુત=પુત્ર
હળવું કીજે=બે ટૂં પાડીએ
આળ=આરોપ; તહોમત
ચાપ=ધનુષ્ય; કામઠું
અનેક=ઘણા
ઉચરે=બોલે

આશ્ચર્ય=નવાઈ	બાંધવ=ભાઈ	વીણ=વગર
અનુજ=નાનો ભાઈ	કોદંડ-ધનુષ્ય	જામાત્ર-જમાઈ

કવિતા ૯ મી. પાઠ ૩૨ મો. સીતાનો સ્વયંવર.

હે સખીઓ તમે આવો આ [illegible] રામ પરણે છે; મંગળ વાજે, શુભ ગીત ગાઓ અને મોતીએ વધાવો આગળ [illegible]. (૧)

સખીઓ અંગરીનું દર્પણ દેખાડે [illegible] તેમાં રામનું મુખ દેખાય છે તેને (રામને) જુએ છે અને [illegible] મનમાં પ્રસન્ન થાય છે તેથી એનાથી બીજાને (ચઢતો) રાજા દેખાય નહિ. (૨)

સીતાને (પરણવા) માટે દેશ દેશના રાજા આવ્યા છે, તેઓ કહે છે કે મોટું રાજ છોડી દઈને સીતાને માટે સન્યાસી થઈશું (૩)

કોઈ જપમાળા લઈ સીતાનું નામ જપે છે કોઈ સીતાનું ચિત્રામણ [illegible] કેમ પ્રાકૃત ભાષાની કવિતા ગાય છે અને કોઈ સીતાનાં [illegible] મ પાડે છે (૪)

કોઈ સીતાની વાત પૂછે છે, કોઈ સીતાને (પરણવા) કહાવે છે; કોઈને સ્વપ્નમાં સીતાનું રૂપ આવ્યું હોય તેને સંભારે છે (૫)

મહાદેવના ધનુષ્ય સામું જોવાનું નહિ તો કહે કે કેમ ગઢાનાં શોભા [illegible] મા હોસથી જે મોટા મોટા થઈને આવેલા તે પણ (ધનુષ્યથી) બીએ છે. ૬

જનક રાજા મનમાં [illegible] કરે છે કે મેં [illegible] પણ લીધું કેમકે એમને એમ [illegible] રામને જાનકી પરણાવત પણ હવે પ્રતિજ્ઞા જાહેર થઈ છે એટલે રામને એમને એમ જાનકી પરણાવાય નહિ. (૭)

શતાનીક (જનકનો પુરોહિત) કહે છે કે કડવાં વચન કહીને સૌને ઉત્તેજન આપો એટલે તેઓ મનમાં શરમાઈને પોતાની મેળે (ધનુષ્ય ઉપાડવા) જશે. (૮)

જનક રાજાનો પુરોહિત બધા સાંભળે એમ કહે છે કે હે મોટા ઇંદ્ર જેવા શૂરવીર રાજાઓ તમે શું વિમાસણમાં પડ્યા છો; શિવનું ધનુષ્ય ચઢાવીને સીતાને પરણો; નહિ તો નાશી જાઓ. (૯)

બહાદુરી બતાવ્યા વગર જાનકી (સીતા) ને ક્યાંથી જોવા પામો! માટે જો કોઈ ક્ષત્રિયથી ઉત્પન્ન થયો હોય મતલબ કે જો કોઈ ખરો ક્ષત્રી હોય તો જનકરાજાની પ્રતિજ્ઞા પાળીને સીતાને પરણો. (૧૦)

(આ સાંભળીને) સુંદર કાળા શરીરવાળા (રામ) ને બહુ જબરો મદ ભરાયો પણ બીજા ઘણા રાજા તો ઉદાસ થઇને માગે હાથ દઇને બેઠા (૧૧)

રામ આપોઆપ બોલી ઉઠ્યા ને વિશ્વામિત્ર આગળ બે હાથ જોડી ઉભા રહીને મધુર શબ્દ બોલ્યા. (૧૨)

કે અમે સૂર્યવંશી દશરથ જીના પુત્ર છીએ તેથી એ તો અમને અપશબ્દ છે માટે હે સ્વામીજી (વિશ્વામિત્ર) અમને હુકમ કરો તો એ આરોપ અમે ખોટો પાડીએ મતલબ કે અમે પરાક્રમ કરી ક્ષત્રી છીએ એવું બતાવી આપીએ (૧૩)

બીજા ઋષિઓ પણ અચંબો પામીને આશિર્વાદના ઘણાં વચન બોલે છે વિશ્વામિત્ર કહે વહેલા થાઓ જાઓ મહાદેવજીનુ ધનુષ્ય ચઢાવો.૧૪

લક્ષ્મણ રામને કહે છે કે એટલાને મા ગ ઊંડો, અને નાના ભાઇને હુકમ આપો તો એ કામ હું ક ૫)

રામ લક્ષ્મણને કહે છે કે મારા ભાઇ એ તારું કામ નહિ;કારણ કે કોઇ કહેશે કે બે ભાઇએ મળીને મહાદેવનું ધનુષ્ય ચઢાવ્યું. (૧૬)

(રામ ધનુષ્ય ચઢાવવા ઊઠ્યા ત્યારે) બધા રાજાઓ હસવા લાગ્યા કે એનાથી એ કામ થશે હમણા એ કઠણ ધનુષ્ય ચઢાવીને હાંફી પડી જશે !

રાવણ જેવા રંક થઇ ગયા એ શું દિ ! બીજા રાજાઓ શકિત વગર થઇને બેઠા છે તો એ શું જ શે !

પાઠ ૩૫

સુંદર=સારી
મદુંભો=રાસક
શિશિર=પોષ ને મહા મહીનો
વસંત=ફાગણ ચૈત્ર મહીનો
વાણ વાયે=પ્રભાતમાં
ઘુમર=ઘુમસ

વન્હિ=અગ્નિ
સમીપે=પાસ
ગોઠડી=વાતચીત
રસભની=મઝાની
મંદ=ધીમો
લ્હેર=પવનની લ્હેર
નસાંણી=ફુલ.દ્રુપ
ઉપવન=વાડી
ફુલડે=ફુલમાં

વેલ=વેલા
પત્રાળી=પાંદડાં
કલોલ=ચેનબાજી
ગલાલ=ગુલાલ
ધામધુમ=ઠાઠમાઠ
રહોઅ=શોભે
નર્મ=નર્મદાશંકર કવિ
ઋત=મોસમ
બલિહારી=ખુબી

કવિતા ૧૦ મી. પાઠ ૩૫ મો. શિશિર અને વસંત.

હે નરનારીઓ સારી રસિક શિશિર અને વસંત ઋતુનું ગાયન કરો, અરે! સૌ નરનારીઓ ગાયન કરો, પ્રભાતમાં મધુરી ઠંડી વાય છે, અને ઘણી ધુમસ ઠરી રહે, અરે! ઘણી ધુમસ ઠરી રહે તે જુઓ હે નરનારીઓ (૧) અગ્નિની પાસે કુટુંબ મેળો મળીને (કુટુંબના માણસો ભેગા મળીને) સારી વાતચીત કરે, અરે! સારી રસભરી (મઝાની) વાતચીત કરે; હે નરનારીઓ (૨) ફળદ્રુપ સારી વાસની પવનની લહેર કંઈ ઠંડી લાગતી ધીમેથી આવતી. અરે! ફળદ્રુપ ી પવનની લહેર આવે. હે નરનારીઓ (૩) બધા ન વાડા ફુલથી અને વેલીઓ નવા પાંદડાંથી ખીલ્યાં અરે! વેલીઓ નવાં પાંદડાંથી શોભી. હે નરનારીઓ. (૪) ઘણાં પક્ષીઓ કલોલ કરતાં ખુશી ખુશી થઈ તાળી આપે મતલબ કે કલોલ કરીને માંહોમાંહે ખુશ થાય, અરે! ચોમેર અવાજ કરી ખુશખુશ થઈ તાળીઓ પે. હે નરનારીઓ. (૫) શહેરમાં અબીલ ગુલાલના હોળીના રંગો અરે! અબીલ ગુલાલના રંગ ઊડે, હે નરનારીઓ (૬) ઘરમાં ઠાઠમાઠ વગેરેની ઉમંગ અને કેડની સવારી આવેલી છે. અરે! તે સારી દેખાય છે. નરનારીઓ (૭) ઉમંગ અને કોડની સ્વારી આવી છે એટલે દરેક માણસને નવી નવી વાતોની અને ઓઢવા પહેરવાના ખાવા પીવાનો વગેરે બાબત ઉમંગ અને કોડ ઉત્પન્ન થાય છે. નર્મદાશંકર કવિ કહે છે કે ઋતુની ખુબી માટે જગતમાં મહાલો. અરે! ઋતુની ખુબી શોભા રહી છે. હે નરનારીઓ.

સમાપ્ત.